

*Наталія Петрівна МАРЧЕНКО,
старший науковий співробітник
Інституту біографічних досліджень НБУВ,
кандидат історичних наук (Київ)*

БІОГРАФІЧНА ІНФОРМАЦІЯ У ВИДАННЯХ ДЛЯ ДІТЕЙ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ЗАВДАНЬ БІОГРАФІСТИКИ¹

Систематизовано та проаналізовано використання біографічної інформації у виданнях для дітей України. Окреслено коло завдань біографістики щодо наукового осмислення цього соціо-культурного явища.

Ключові слова: біографістика, персонологічна інформація, книговидавництво для дітей в Україні.

Systematized and analysed the use of biographic information in editions for the children of Ukraine. The circle of tasks of biografistiki is outlined in relation to the scientific comprehension of this socio-cultural phenomenon

Key words: biografistika, personologistics information, book-production for children in Ukraine.

Систематизировано и проанализировано использование биографической информации в изданиях для детей Украины. Очерчен круг задач биографистики относительно научного осмысления этого социо-культурного явления.

Ключевые слова: биографистика, персонологическая информация, книгоиздание для детей в Украине.

Упродовж останнього десятиліття в Україні відчутно зріс суспільний інтерес до біографічного знання, що попри інші чинники, зумовлено також його особливим значенням для формування свідомості громадян і значним виховним потенціалом. Відтак, біографістика як спеціальна історична дисци-

¹ Роботу написано на основі фондів НБУ для дітей та ДНПБУ ім. В. О. Сухомлинського.

пліна, та біографіка як частина гуманітарного та важливий чинник суспільно-політичного та культурного життя країни, на нашу думку, мають вібрати в коло своїх інтересів попри вже узвичаєні питання, проблеми: а) вивчення специфіки використання біографічних документів і відомостей у різних видах джерел, орієнтованих на різного роду користувача, зокрема дітей; б) виокремлення з масиву персонологічних даних інформації щодо дитинства, виховання та навчання, батьківства та педагогічних поглядів особи; в) вироблення просопографічно та дидактично вмотивованих методик адаптації до дитячого сприйняття біографічної інформації як такої.

У межах цієї статті спробуємо здійснити загальний огляд сучасного стану та провідних тенденцій відбору та презентації персонологічних даних у вітчизняних виданнях для дітей (ширше – царині гуманітарного знання щодо «дитячої» страти суспільства), а також проаналізувати досвід використання та відображення царини «дитячого» в біографістиці та окреслити окремі завдання на майбутнє.

Вікова стратифікація суспільства – беззаперечна аксіома, обумовлена самою біологічною сутністю людини. Дитинство – невід’ємна складова долі кожного з нас, так само, як невід’ємною часткою життя кожного окремо й суспільства загалом є природне жадання «продовжитися» у нащадках. Розрізнення «дитинного» та «дорослого» в індивідуумі чи людській спільноті загалом – основа всякої світоглядної концепції (будь то узвичаєний «здоровий глузд» чи схема «побудови» «нової людини» для «нового світу») [31; 33–34; 36]. Власне, з усвідомлення цього розрізнення виникає біографічна традиція як концептуальний, а не описовий спосіб з’ясування місця особистості вплині часу [57].

Постійна увага держави до проблеми «дитини» з’являється разом із усвідомленням того, що: «у дітей минулого немає, якщо не говорити про спадково, біологічно перейняте від батьків» [16, с. 114]. Дитина, як людина, котра не має власного конкретного минулого, – істота векторна, тобто, однопровалена в часі. Тому саме в її «перетворенні» бачилося оперативне й радикальне вирішення проблеми виховання «нової людини» як такої [24, с. 3]. Такий підхід був і залишається актуальним у будь-якій державі. Навіть найдемократич-

ніші з них найшвидше приходять до регламентації саме царини «дитячого». І не має значення, йдеться про інтерес «радянського режиму» до вироблення «людини нового типу», чи про ментальне обожнювання дитини як кращого майбутнього та родини (роду-народу) — як ідеального соціального середовища, існування глибокої традиції Вчительства як месіанства чи напрацювання утилітарних алгоритмів «формування» потрібних суспільству осіб.

Отже, саме питання дитинознавства синтезують у собі всю сферу культурної діяльності суспільства і, по суті, виявляють його істинні, а не декларовані цілі та ідеали, даючи тим самим змогу провести межу між свідомою та безсвідомою діяльністю суспільства, розмежувати історію бажану та реально продуковану. Відтак, діти (як феномен соціокультурного існування людства), дитинство (як реально прожитий чи пізніше переосмислений період буття індивіда), дитинне (як філософська категорія), дитяче (як стратифікаційний маркер) тощо все частіше стають об'єктом розгляду вітчизняних науковців. Зокрема, в останні десятиліття в Україні розрізнено досліджуються²: *специфіка розуміння дитини та дитинства у фольклорі та традиціях українського етносу*: Н. В. Аксьонова. «Міфо-ритуальні основи дитячих ігор (на матеріалах Слобожанщини кінця ХІХ – початку ХХ ст.)» (К., 2006); Н. С. Грицишин. «Опіка сиріт в народному побуті Галичини. На матеріалах ХХ ст.» (К., 2008); Н. В. Жмуд. «Народна педагогіка як етноформуючий чинник» (К., 2005); С. П. Кулинич. «Сучасний дитячий фольклор: семантичний, структурний, функціональний аспекти» (К., 2005); Я. М. Левчук. «Традиційний український дитячий фольклор: когнітивні можливості формування світогляду» (К., 2008); І. М. Щербак. «Діти в обрядах та віруваннях українців ХІХ – початку ХХ ст. (статевіковий аспект традиційної культури)» (К., 2004); Л. О. Яцків. «Дитячі календарно-обрядові твори та поезія пестування з Бойківщини (типологія і локальна специфіка)» (Л., 1997); *використання фольклору в вихованні та навчанні*: Н. В. Зозуля. «Роль експресивності російського дитячо-

² Авторка свідомо не наводить робіт, присвячених проблемам дітей і дитинства в юридичній, економічній, спортивній, технічній, медичній галузях, оскільки вони не додають нового знання щодо предмету даного дослідження.

го фольклору у формуванні мовної особистості дитини» (К., 2002); Т. В. Філімонова. «Дитяча гра в суспільному дошкільному вихованні України (70-ті рр. ХІХ ст. – кінець 20-х рр. ХХ ст.)» (К., 2003); Т. І. Черніговець. «Формування дозвіллевої культури молодших школярів засобами дитячого фольклору (на матеріалі Західного Полісся України)» (К., 2002); **історія шкільництва**: А. Г. Зінченко. «Дитяча безпритульність в Радянській Україні в 20-х – першій половині 30-х рр. ХХ ст.» (Запоріжжя, 2000); Н. С. Брехунець. «Навчальні заклади освіти України 50-80-х рр. ХХ ст.: історіографія» (К., 2006); **історія, специфіка та форми роботи бібліотек для дітей і шкільних бібліотек в Україні**: Н. А. Бачинська. «Формування особистості підлітків в клубах за інтересами в умовах бібліотек для дітей» (К., 1998); Н. С. Дяченко. «Формування системи рекомендаційних бібліографічних посібників для дітей в Україні» (К., 1998) [20]; М. П. Зніщенко. «Становлення та розвиток публічних бібліотек для дітей в Україні (1900–1939 рр. (К., 1998)»; В. М. Медведєва. «Формування інтересу читачів-підлітків до української художньої літератури в бібліотеках для дітей» (К., 1997); П. І. Рогова. «Педагогічні бібліотеки України (ІІ пол. ХІХ – 20-ті рр. ХХ ст.)» (К., 2004); С. О. Шуляк. «Педагогічні умови сприяння становленню особистості молодших школярів засобами ігрової діяльності в дитячій бібліотеці» (К., 2006); **історія, теорія та типологічні особливості видань для дітей**: Г. В. Корнєєва. «Українська дитяча книжка Східної Галичини: історико-книгознавчий аспект (друга половина ХІХ ст. – 1939 р.)» (К., 2005) [25]; Н. П. Марченко. «Видання для дітей в Україні 1917–1923 рр.: історіографія, джерела, типологія» (К., 1998) [31]; І. Д. Нілова. «Художні компоненти структури навчальної книги як засіб розвитку пізнавального інтересу молодших школярів» (К., 1997) [38]; **історія, специфіка та структура ЗМІ для дітей**: Н. Б. Антипчук. «Журнал «Молода Україна»: місце і роль у розвитку української дитячої літератури» (К., 2007); Т. С. Давидченко. «Структурно-функціональні особливості преси для дітей періоду незалежності України» (К., 2008); К. О. Кошак. «Українські телепрограми для дітей та юнацтва: концептуальні засади» (К., 2007); Л. М. Кусий. «Михайло Таранько – редактор і видавець української періодики та книжкових серій для дітей і молоді (1919–1939 рр.)» (К., 2009) [26]; **особливості дитячого мовлення та лінгвостилістичні особливості окремих жанрів лі-**

тератури для дітей: Г. І. Атрошенко. «Лінгвостилістика української поезії для дітей» (Запоріжжя, 2005); О. Ю. Моїсеєнко. «Дискурсно-прагматичні особливості дитячого мовлення (на матеріалі сучасної англійської мови)» (К., 1999); О. Д. Петренко. «Ономастика дитячих творів Роалда Дала» (О., 2004); О. О. Рудьова. «Номінативний аспект дитячого мовлення (на матеріалі французької, грецької, англійської та української мов)» (О., 2002); *історія, специфіка та жанрові різновиди літератури для дітей*: О. Д. Будугай. «Пригодницько-шкільна повість для дітей 1960–1980-х рр.: жанрові особливості (О. Огульчанський, Б. Комар, А. Давидов)» (Херсон, 2007); І. Є. Бойцун. «Твори Є. Гуцала для дітей: проблеми художньої майстерності» (Запоріжжя, 2000) [6]; І. В. Братусь. «Історико-біографічна проза Оксани Іваненко» (К. 2001) [8]; О. В. Горбонос. «Українська літературна казка 10–30-х рр. ХІХ ст.» (К., 2008); О. О. Гарачковська. «Українська літературна казка 70–90-х рр. ХХ ст.: сюжетно-образна структура, хронотоп» (Кіровоград, 2008); У. С. Гнідець. «Специфіка комунікації в літературі для дітей та юнацтва (на матеріалі сучасної німецькомовної прози)» (К., 2008); П. В. Кириченко. «Проблема становлення особистості та шляхи її художньої реалізації у шкільній повісті 60–80-х рр. ХХ ст.» (К., 1998); О. М. Пануша. «Наратив дитячої літератури: специфіка художнього дискурсу» (К., 2004) [42]; В. І. Подзігун. «Творчість Ганни Барвінок в українському літературному процесі другої половини ХІХ ст.» (К., 2006); С. С. Присяжнюк. «Психологізм дитячих оповідань Володимира Винниченка (принципи і засоби зображення характерів)» (Кіровоград, 2006); Н. А. Резніченко. «Українська проза для дітей 60–80-х рр. ХХ ст. (жанрово-стильові модифікації)» (К., 2009); Л. В. Ткаченко. «Виховні концепти й особливості поетики української дитячої поезії початку ХХ ст. (на матеріалі творчості Марійки Підгірянки, Олександра Олесья, Миколи Вороного)» (К., 2008); О. В. Чепурна. «Дискурс дитини у прозі українських письменників-шістдесятників (Гр. Тютюнник, В. Близнець, Є. Гуцало)» (Кіровоград, 2008) [55]; *використання літератури для дітей із навчальною та виховною метою*: І. В. Вавілова. «Дитяча література як засіб формування особистості дитини (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.)» (Х., 2008) [9]; Р. В. Зозуляк. «Виховання моральних рис молодших школярів Галичини засобами української дитячої літератури (1900–1939 рр.)» (Івано-Франківськ,

2005); Н. Р. Кирста. «Методика використання поетичної спадщини Марійки Підгірянки в лексичній роботі з дітьми старшого шкільного віку» (О., 1997); В. І. Плахтій. «Формування основ моральної свідомості молодших школярів засобами дитячої літератури» (К., 2003); *концептуальні підходи до розуміння дитинства та дитинності у філософії*: Л. В. Українець. «Дитинство і дитячість у філософсько-антропологічному контексті» (К., 2006) [52] тощо.

Та заявлений нами аспект проблеми ще не має власної історіографії й цілісно не розглядався в межах українського наукового дискурсу [36]. Натомість, саме дослідження в даному напрямі дають змогу запропонувати українському суспільству дієвий інструмент свідомої консолідації та визначення єдиних ціннісних орієнтирів у майбутньому. Адже, саме добір та інтерпретація суспільством персоналій, котрі маркують власними іменами певні історичні проміжки, витворює своєрідний «звичаєвий пантеон»³ нації як набір узвичаєних поведінкових і націоасоціативних типів⁴. Відсутність його в суспільстві спричиняє не лише ціннісний хаос і безсистемність роботи виховних інституцій, а й веде до мимовільної переорієнтації молодшого покоління на пантеони інших держав і народів.

Коли йдеться про використання та відображення біографічної інформації у вітчизняних виданнях для дітей [4; 8; 10; 14; 31; 33–34; 36; 55], слід зауважити, що вона від початку присутня в усіх різновидах даної літератури (художній, пізнавальній і навчальній), оскільки, пізнання оточуючого, набуття навиків і знань дитиною немислиме поза певними пропонуваними їй зразками, насамперед, пов'язаними з іншими особистостями, чий життєвий досвід приймається за вартий наслідування чи засудження [1; 18; 19; 39].

Чи не найдієвішою щодо впливу на дитячу свідомість є заснована на біографічних відомостях **художня література для дітей** і художня література, введена до кола дитячого читання. На її виняткове виховне значення в становленні особистості ще 1920 р. вказував визначний учений-методист М. О. Рибніков у книзі «Біографії та їх вивчення» [46]. Зокрема,

³ Під цим поняттям розуміємо історично тяглий узвичаєний у щоденному житті суспільства набір персоналій, котрі більшістю трактуються як типові виразники їхніх рис, потреб і спромог.

⁴ Йдеться про постаті, з якими на рівні буденної свідомості асоціює себе людина як представник певної нації.

він наголошував, що художня біографія у прочитанні дитини стає не лише описом життя окремої особи, а й набуває пізнавального значення, оскільки містить відомості про історичні факти, побут і культуру певної епохи. Читання біографій, на думку вченого, сприяє розвиткові читача, поглиблює його знання з літератури, історії, географії тощо [46, с. 34].

В Україні окремим давно та широко знаним різновидом художньої літератури для дітей є *збірки біографічних оповідань і коротких повістей*, об'єднаних за автором, персоналією, тематичним чи географічним принципом та супроводжуваних відповідними віковими користувача коментарями. Гадаю, ця форма видання була запозичена українськими видавцями з іншомовних видань, котрі довгий час домінували на українському ринку як перекладні книжки (скажімо, «Оповідання про давніх героїв» Нібура в перекладі М. Якимовецького зі вступною статтею Ф. Слюсаренка (К, 1918)). Ця традиція живе й досі⁵, оскільки становлення власне української художньої біографіки, орієнтованої на користувача-дитину, фактично відбувається у нас на очах. Адже лише державний народ має практичну змогу виховувати нові покоління на прикладі власних достойників. Та, за найменшої нагоди, в Україні з'являлися збірки оповідань, створені з метою ознайомлення українських дітей із долями вітчизняних героїв. Так, на початку ХХ ст. біографічні оповіді містили видання Г. Коваленко «Оповідання з української історії для початкової школи», що виходили друком упродовж 1918 р. у Черкаському видавництві «Сіяч»⁶ та слугували своєрідним посібником із курсу вітчизняної історії.

Збірники текстів про одну особу впорядковані зазвичай як відповідні видання для дорослих — містять довідковий матеріал, коментарі, але з чіткою зорієнтованістю на читача (пояснено невідомі в певному віці слова, спрощено опис і коментар історичних подій тощо). Подібні збірки можуть бути присвя-

⁵ Для прикладу, київське видавництво «Грані-Т» видало українською мовою відому збірку Леоніда Гамбурга «Дитинство п'яти письменників Англії» (Ч. Діккенс, Р. Стівенсон, К. Грехем, Р. Кіплінг, Р. Дал) у перекладі Наталки Позняк (К., 2008).

⁶ «Сіяч» — видавниче товариство в Черкасах на Київщині 1917–1918, котре видало низку творів красного письменства (П. Гулака-Артемівського, Є. Гребінки, Б. Грінченка, А. Кащенко, Г. Коваленка, І. Нечуя-Левицького, І. Манжури, С. Черкасенка, І. Франка та ін.) і підручників для початкових шкіл.

чені як діячам культури (скажімо, збірка оповідань І. Кирія «Ключі від щастя» (К., 1958) про І. Франка), так і вченим чи історичним діячам (скажімо, книжка В. Красникова «Зоряний штурман» (К., 1973) про М. П. Барабаша). Цікавою спробою поєднання художнього та науково-методичного стилю видається збірник біографічних і літературознавчих оповідей про Т. Г. Шевченка Д. Чуба (К., 1994). Власний жанр біографічної просвітницької казки витворив наш сучасник Є. В. Білоусов. Його розповідь про дитинство Тараса Шевченка «Тарасове перо» (К., 2004) удостоєна премії імені Лесі Українки (2005), а казка про саму поетесу «Лесина пісня» (Т., 2009) теж набула всеукраїнського розголосу⁷. На відміну від класичних біографічних моновидань, книжки Євгена Білоусова є, по-суті, збіркою хронологічно згрупованих оповідань із життя достойників, об'єднаних наскрізними допоміжними образами [32].

Збірники, присвячені кільком достойникам, зазвичай впорядковані так само. Різниця полягає хіба в принципі добору імен до збірки: це може бути сфера діяльності, належність до певного регіону чи епохи, навіть життєві цілепокладання упорядника. Донедавна чимало серед подібних видань було перекладних, зокрема, присвячених поширенню ідеологічно-заангажованих відомостей (як-то: ідеологічно витримана в кращих традиціях біографічного радянського письма збірка А. Левандовського «Великі мрійники» (К., 1979), присвячена Ф. Фур'є, Сен-Сімону та Р. Оуену).

Серед власне українських видань художньо переосмислені відомості з життя видатних письменників (М. Горького, Т. Шевченка та І. Франка) містить збірка оповідань І. Кирія «Після грози» (К., 1987). Здебільшого автор намагався розкрити перед юним читачем витоки мистецького обдарування своїх персонажів, хоча не уникнув певної їх соціологізації. Скажімо, пишучи про І. Франка, автор постійно наголошує, що той ще дитиною відчув, як у його душі «ріс супротив проти недосконалості світу» тощо⁸.

Збірки В. Качкана «Дивосвіти» (К., 1986), «Каштанове свічадо» (К., 1992), «Жива Глина: Мандрівка в минуле та сьогоднішнє Опішного» (Опішне, 1994) присвячені подвижницькій діяль-

⁷ Докладніше про Євгена Білоусова див.: О. В. Резник [45], Н. П. Марченко [32].

⁸ Розповіді про малого І. Франка об'єднані у розділі «Ключі до щастя» (К., 1987. – С. 103–158).

ності славетних українських митців (О. Селюченко, І. Гончара, Н. Матвієнко, А. Мокренка, А. Авдієвського, М. Приймаченко, М. Присяжнюк та ін.). На жаль, хоча ці твори задекларовані автором як такі, що стануть у нагоді «учням і вчителям» й їх широко залучають до кола дитячого читання, вони, по-суті, не є художніми текстами для дітей.

Видавництво «Веселка» у серії «Золоті ворота» видрукувало збірку українського історичного оповідання для старшого шкільного віку «Дерево пам'яті» (1990–1992) у чотирьох книжках, дві з яких містять художні оповіді про українських друкарів, письменників, художників, музикантів, артистів та інших достойників від Княжої доби до 1648 р. (упоряд. В. О. Шевчука) та від 1648 р. до початку ХХ ст. (упоряд. Ю. М. Хорунжого та В. О. Шевчука), а інші – про відомих персонажів світової історії (упоряд. Ю. М. Хорунжого).

Окремо варто спинитися на діяльності вже згаданого письменника Є. В. Білоусова, котрий ще 1993 р. разом із видавництвом «Гаврія» започаткував серію «Історія Криму для дітей»⁹. Згодом із видавництвом «Дніпркнига» він підготував серію «Дітям про минуле та сучасне України» (вийшло чотири книжки), а з 2003 р. київський центр «Просвіта» реалізує авторську програму Є. Білоусова «Славетні імена України», що передбачає 10 томів оповідань про найвідоміших достойників нашої Вітчизни.

Подібні видання створювалися також у діаспорі (скажімо, про долю І. Франка, Лесі Українки, Г. Сковороди, Т. Шевченка, Нестора розповідають оповідання збірника «Меч і Книга» (Торонто, 1980)). Порівняно з подібними виданнями історичної батьківщини їх характеризує зміщення наголосів у трактуванні персонажів (ключовими стають любов героя до України, з дитинства усвідомлена потреба служіння рідному народові тощо) та відмінний, вужчий і більше усталений перелік персоналій. За таким самим принципом оповідається про вітчизняних достойників і у виданнях, створених діаспорними авторами та видавцями в Україні. Так, розповіді про тих-таки Т. Шевченка, І. Франка та Лесю Українку в збірці «для читання та розповідання дітям» «Українське дошкілля» (К., 2003), упорядкованій відомим діячем старшого покоління Осипом Зінкевичем, повністю витворені в ключі саме діаспорної школи біографіки.

⁹ У серії до 2002 р. побачили світ 15 опатно виданих, барвисто проілюстрованих книжок.

Останніми роками в Україні з'явилися також повноцінні *художні біографічні серії для дітей*. Йдеться про проект «Життя видатних дітей» видавництва «Грані-Т» (Київ). Хоча, за версією видавництва, ідея серії належить Ірен Роздобудько, подібним чином уже була укладена збірка В. Кулицького «Коли великі були малими», видана в Україні 1984 р. у перекладі О. Підвишенської. Книжка містила оповідання про дитинство Г. Галілея, К. Лінея, Ч. Дарвіна, К. Ціолковського, А. Енштейна, Й. Кеплера, М. Коперника, Леонардо да Вінчі, М. Ломоносова, І. Ньютона, Д. Менделєєва, Т. Едісона, Р. Декарта, Р. Коха та Г. Лейбніца.

Суть нової серії полягає в тому, що молоді відомі письменники України створюють власний художній варіант біографії дитинства низки видатних осіб, близьких їм особисто. Кожна книжка являє собою збірку оповідань, присвячених дитинству п'яти видатних осіб, однією з яких обов'язково має бути українець. Щоправда, в ході роботи доля українських постатей почала зростати і нині книжки серії здебільшого повністю присвячені лише вітчизняним достойникам. Відтак, на сьогодні видано 30 книжок серії, що містять між іншими оповіді про дитинство М. Міклухо-Маклая (А. Кокотюха), Феодосія Печерського (В. Воскобойніков), Д. Туптала, Г. Квітки-Основ'яненка, Т. Шевченка, Н. Хасевича, О. Довбуша (І. Андрусак), М. Дзинтру (А. Крачковська), Г. Сквороду, П. Котляревського, І. Кожедуба, М. Остроградського (В. і Н. Лапікури), Д. Галицького (В. Лис), К. Білокур (І. Роздобудько), С. Крушельницьку (І. Хомин), Б. Хмельницького, В. Городецького (К. Лебедева), М. Рильського, І. Стравинського (Л. Денисенко), Б.-І. Антонича (Л. Кононович), М. Гоголя (Л. Дереш), М. Булгакова (Н. Загорська), М. Глінку, М. Мусоргського, С. Ковалевську, К. Ціолковського, А. Ахматову (Є. Анфімова), І. Котляревського (Н. Воскресенська), О. Довженка (О. Дерманський), М. Лукаша (А. Птіцин), Г. Чубая (О. і Н. Шевченки), І. Пулюя, В. Єрошенка, В. Каразіна, А. Кримського, Л. Заменгофа (В. Таранюк), П. Тичини, Н. Суровцової, В. Симоненка, В. Стуса, І. Жиленко (М. Павленко), М. Грушевського (О. Надемлінський), Лесі Українки (О. Ільченко), В. Стефаника, В. Винниченка, А. Тесленка (С. Процюк), М. Єрмолової, О. Кобилянської, О. Айвазовського (Я. Дубинянська), К. Соленика, Й. Тимченка, І. Піддубного, Ю. Кондратюка, М. Лукаша (Б. Жолдак),

Н. Махна, О. Бердника, Р. Шухевича (Б. Логвиненко). Як бачимо, вибір постатей досить хаотичний, але цікавий хоча б тим, що відображає вільний вибір достойників, зроблений поколінням 30–40-річних, тобто, людей, що вже мають власних дітей і створювали зразки для наслідування свідомо, орієнтуючись як на досвід власного дитинства, так і на своє розуміння майбутнього, до якого слід готувати дітей. Показовим є також явна перевага постатей із недалекого минулого (інколи — нещодавніх знайомих!) над традиційними представниками українського пантеону та сусідство в одному збірнику здавалося б непорівнюваних особистостей. Останнє пояснюється тим, що кожний із авторів обирав постаті для написання художніх текстів про їхнє дитинство за власною логікою, намагаючись зацікавити юних читачів не так загальноприйнятими зразками, як своєю особистісною шкалою цінностей, «персональною правдою», підтвердженою долями видатних людей із далекого й недалекого минулого.

В цій самій серії разом із Олімпійським комітетом України видавництво «Грані-Т» видало три книжки, присвячені дитинству видатних спортсменів: про баскетбол (А. Поливода, С. Коваленко, О. Сальников, О. Білостінний, О. Волков), про легку атлетику (В. Куц, Ю. Седих, В. Борзов, С. Бубка, Н. Добринська) та про художню гімнастику (І. Дерюгіна, О. Тимошенко, О. Вітриченко, К. Серебрянська, А. Безсонова). Кожне видання підготовлене відомим спортивним журналістом, котрий спеціалізується на даному видіві спорту, містить стисло розповідь про історію та основні правила цього виду змагань, художні розповіді про дитинство спортсменів і довідкові відомості щодо їх подальших «дорослих» досягнень і життєвого шляху.

Художні біографії-моновидання (оповідання, повісті, романи) також присутні серед видань для дітей. Біля витоків цього різновиду літератури, на мою думку, стоїть мистецька чи педагогічна адаптація до дитячого читання уривків із біографічних текстів «дорослої» літератури. Так, в кінці ХІХ – на початку ХХ ст. поширеним було художнє переповідання для дітей відомих «дорослих» текстів (скажімо, оповідання «Богданів Синок» (К., 1918), створене за романом О. Рогової, а «Гетьман Петро Сагайдачний» (К., 1918). — за мотивами повісті Д. Мордовця). Натомість, у кінці ХХ ст. поширення набула педагогічна адаптація до дитячого читання знаних на за-

гал біографій шляхом їх відповідного коментування та впорядкування (скажімо, серія історичних нарисів «Гетьмани України», започаткована видавництвом «Веселка»¹⁰).

Класичними на сьогодні стали біографічні оповідання О. Іваненко «Чорний шлях» (1939) про дитинство Тараса Шевченка, «Друкар книжок небачених» (1947) про першодрукаря Івана Федорова, «Богдан Хмельницький» (1953) та романи «Тарасові шляхи» (перша частина – 1939, завершений – 1961) про Т. Г. Шевченка та «Марія» (1973) про Марка Вовчка¹¹. Те саме стосується й повісті «В бур'янах» С. Васильченка (1938), творів родича Кобзаря Д. Красицького «Дитинство Тараса», «Юність Тараса», (1960), «Дітям про Шевченка» (1962), «Тарасові світанки» (1967), «Тарас – художник» (1971), роману у двох книгах «Поетова молодість» Л. Смілянського (кн. I – 1960, кн. II – 1963), роману «В степу безкраїм за Уралом» З. П. Тулуб (1964), дилогії В. Шевчука «Син волі» (1984) та «Терновий світ» (1986)¹² та ін.

Вище згадувана «Веселка» впродовж свого існування видала низку зорієнтованих на читача-дитину біографічних художніх творів про дитинство та юність репрезентатив: І. Котляревського (В. Стрепет. «Над Дунаєм, над рікою», 1967), Г. Сковороди (Л. Ляшенко. «Блискавиця темної ночі», 1972), Панаса Мирного (М. Медуниця. «Щоб жито родило», 1976), Лесі Українки (М. Олійник. «Дочка Прометея», 1990), М. Колесси (Я. Гоян. «Маєстро», 2005) та ін. І хоча ці видання не були офіційно об'єднані межами серії, були напрацьовані певні підходи та форми репрезентації біографічного матеріалу для дитячої аудиторії, вироблено методи роботи з авторами. Зокрема, всі згадані твори засновуються на науково достовірних джерелах, добір використаної в них біографічної інформації здійснювався з урахуванням не лише творчих спромог автора, а й вікових можливостей майбутнього читача. Хоча, звичайно, жоден із авторів не уникнув певної долі заідеологізованості та дидактичності.

¹⁰ Скажімо, іст.-докум. книжка «Петро Сагайдачний» (1992), іст. нарис «Богдан Хмельницький» М. Костомарова з передмовою В. Замлинського (1992) та ін.

¹¹ Обидва в уривках (розповіді про дитинство героїв) давно й певно ввійшли в коло дитячого читання.

¹² Була почата ще 20 років тому повістю про дитинство Кобзаря «Вітрила», продовжена у певній мірі романом «Фенікс» (1988).

Нині в цьому ключі творить Є. Білоусов, котрому належить заснована на ґрунтовній джерельній базі художньо-документальна повість для дітей «Степан Руданський – поет і лікар» (Т., 2008).

Також видавництвом «Веселка» свого часу була створена серія «Юні герої», яку склали художні твори, присвячені подвигу дітей у роки Другої світової війни¹³. І хоча всі ці тексти були жорстко ідеологічно регламентовані, та й досі становлять інтерес як зразок продуманого художнього вибудовування «взірцевої долі ровесника» на тлі доби (динамічний сюжет, акцентування «загальної доступності» героїчних вчинків і власного вибору персонажа, «житійна» визначеність в межах дидактичної мети героя тощо).

Цікавим явищем сучасного художнього осмислення напів-легендарних і малознаних героїв України стала поява у серії «Українська сила» львівського «Видавництва Старого Лева» книжок О. Гавроша «Неймовірні пригоди Івана Сили, найдужчої людини світу» (Л., 2007) про долю силача із закарпатського села Білки Івана Сили та «Пригоди тричі славного розбійника Пинті» (Л., 2008) про долю легендарного опришка Григора Пинті. Не намагаючись витворити науково достовірну біографію своїх персонажів, автор творить на основі їх доль захопливий образ «українського героя-переможця», крізь вир буремного незвичайного життя цілком конкретних Івана Сили та Григора Пинті «затягує» малого читача до захоплюючого, сповненого борні та перемог буття українства як такого.

Також у цій серії вийшла друком повість М. Морозенко «Іван Сірко, Великий Характерник» (2010), в якій доля українського звитяжця подана в стилістиці містично-історичної оповіді для старших школярів.

Окремо слід спинитися на автобіографічній прозі про дитинство, що увійшла в коло дитячого читання. Це чи не найдавніша за часом створення (але не входження в дитяче читання!) художня біографіка, відома більшості світових літератур. У цьому розрізі щодо українського дискурсу може йтися про біографії святих, «Повчання Володимира Мономаха дітям», літописні згадки про дитинство князів тощо. Зазвичай, у коло дитячого читання входять: кращі зраз-

¹³ Серед видань серії є суто біографічні, як-от: повість Д. О. Мішенка «Ніна Сагайдак» (К., 1975) і документальні повісті Л. М. Тендюка «Відгомін Чорного лісу» (К., 1976) та С. Я. Черняка «Томка-підпільниця» (К., 1977).

ки автобіографічних творів, запозичені з літератури «дорослої» (як-от: «Зачарована Десна» О. Довженка, «Потерчата» В. Рутківського); уривки, присвячені дитинству, з більших за обсягом творів («Художник», «Княгиня» Т. Г. Шевченка); тексти, безпосередньо написані саме для дітей («Наші тайни» Ю. Смолича, «Гуси-лебеді летять» М. Стельмаха, «Вогник далеко в степу», «Климко» Гр. Тютюнника).

У межах **пізнавальної літератури для дітей** розрізняють літературу науково-популярну, науково-художню, довідкову та виробничу (ділову) [18].

Традиційно науково-популярні видання для дітей організовані в серії або збірники та зорієнтовані на вимоги шкільництва. Так, ще на початку ХХ ст. у різноманітних «шкільних» серіях видавалися окремі книжки, присвячені популярним розповідям для дітей про оточуюче¹⁴. Згодом, від самого заснування науково-популярні серії продукували провідні профільні видавництва України: «Радянська школа» («Бібліотека учня – науково-популярна серія», «Бібліотека юного хіміка», «Коли зроблено уроки»), «Молодь» («Науково-популярна бібліотека»), «Веселка» («В сім'ї єдиній»). Долучилися до цієї справи також непрофільні («Техніка», «Здоров'я» та ін.) та новостворені («Махаон-Україна», «АСТ-ПРЕС-ДІК-СІ», «Арт-Медіа» та ін.) видавництва. Зазвичай, кожне видання такої серії містить низку біографічних матеріалів: біографічні довідки, оповідання, нариси тощо, котрі ґрунтуються на загальнознаній енциклопедичній інформації чи інших науково-визнаних як достовірні на момент створення книжки джерелах.

Водночас, в Україні створено чимало різновидів моновидань науково-популярного гатунку, що доповнюють та урізноманітнюють відомості одне одного. Так, книжка нарисів І. Климичина «Нариси з історії астрономії» (К., 1987) оповідає про долю Д. Бруно, Г. Галілея, Й. Кеплера, М. Коперніка, М. Ломоносова, І. Ньютона, А. Самоського, В. Гершеля, Б. Тіхо, І. Канта, Р. Ю. Маєра. В. Амбарцумяна та А. Енштейна. А перекладена з російської документальна розповідь Ю. Гагаріна «Бачу Землю...» (К., 1984) знайомить дітей із свідченнями очевидця й учасника небувалих подій. Натомість, ще 1937 р.

¹⁴ Як-то: Черкасенко, С. У шахтарів : Як живуть і працюють на шахтах. – [К.] : Вид. т-во «Дзвін» : Укр. шк. : [Друк. б. Київ. друк. спілки], [1919] – 78, [2] с. – (Позашкільне читання, № 3).

побачив світ нарис Я. Гримайла «Ніч серед білого дня» (О., 1937), де у формі щоденникових записів йшлося про астрономічні явища та астрономів, зокрема, М. Скорика. Зрештою, нещодавно видрукувана книжка «Український космос» (К., 2009) розгортає перед юним читачем максимально вичерпну (й із погляду біографічної інформації також) картину долучення саме українства до космічної сфери. Лише серед головних і генеральних конструкторів у книжці згадується близько 20 українців (Ю. Кондратюка, С. Корольова, В. Глушка, М. Янгеля та ін.). І хоча видання позиціонується як «космічна енциклопедія», один із його співавторів С. Грабовський наголосив, що саме цим виданням в Україні нарешті поновлено такий важливий жанр як науково-популярна література, котра «вже два сторіччя ... виступає одним із головних чинників, що рухає вперед науку як суспільний інститут» [21].

Та цікавими для нас є насамперед видання науково-художнього та довідкового типу, оскільки, в літературі науково-популярній і виробничій персоніологічна інформація здебільшого носить суто довідковий характер та існує у формі біографічних довідок чи ілюстративних згадок по ходу основної розповіді. Натомість, у науково-художній літературі для дітей знання читача формуються засобами художньої образності та зазвичай передаються від імені певного героя. Відтак, саме в межах цього різновиду літератури для дітей найбільш активно формувалася біографіка, розрахована на юного читача.

Уже на початку ХХ ст. силами кращих педагогів і провідних учених в Україні видаються науково-художні біографічні серії, зорієнтовані на дітей. Скажімо, серія «Біографічна бібліотека» видавництва «Дзвін» та «Рідна школа», редагуванням якої опікувалися С. Русова та Ю. Тищенко (псевдонім — Ю. Сірий), була задумана як засіб оприлюднення життєписів українських достойників (насамперед, письменників-класиків), адаптованих до шкільного вжитку. Чи не найбільше до її створення як автор долучився Г. А. Коваленко (псевдонім — Г. Гетьманець), котрий створив життєписи Г. Квітки-Основ'яненка, П. Грабовського, Т. Шевченка, Г. Сковороди та ін.

Такі самі завдання мала перед собою також серія «Славетні предки», яку видавало на допомогу школі Педагогічне бюро Полтавської губернської народної управи. У межах «Шкільної бібліотеки ім. Г. З. Грушевської» власні біографічні розвідки,

розраховані на дітей друкував М. Грушевський¹⁵. Водночас, серія «Життя та діла великих людей» видавництва «Всесвіт»¹⁶, хоча декларувала ознайомлення українського загалу зі зразками зарубіжних біографій шляхом переказування уривків зі знаних у світі творів, натомість засновувалася на хаотичному доборі постатей і мала не належний рівень перекладів.

Щодо широко знаної за радянського часу серії видавництва «Молодь» «Життя славетних»/«Уславлені імена», котра, хоча й була орієнтована на юнацтво, відразу ввійшла в коло читання старших школярів і досі активно залучається до рекомендаційних списків керівниками дитячого читання, то вона, як зазначила в своєму дослідженні Н. І. Любовець [28], далеко не рівнозначна за якістю кола авторів, критеріями добору персоналій і рівнем подачі матеріалу. Окрім того, видання серії висвітлюють здебільшого діяльність осіб гуманітарного профілю – письменників, істориків, художників, громадських діячів.

Серед збірок науково-художніх творів біографічного гатунку для дітей, що теж первісно були здебільшого перекладними¹⁷, варто відзначити низку видань про видатних діячів науки та мистецтва, що містять адаптовані для дитячого сприйняття оповіді про життя (з наголосом на здобутках у певній галузі) вчених і митців, котрі уславилися не лише в Україні, а й поза її межами. Традиційно більшість постатей у цих збірниках – із зарубіжжя, але представники України представлені як рівноцінна складова вселюдського поступу в певній галузі знання чи практики. Гадаємо, сталося так тому, що спершу подібні видання були перекладними і лише згодом почали створюватися за їхнім зразком вітчизняні (спершу лише додавалися окремі імена українських персоналій). Так, збірник І. Галая та Г. Гриневич «Учням про видатних математиків» (К., 1976) оповідає про низку видатних математиків світу, наголошуючи все ж на вітчизняних постатях.

¹⁵ Скажімо: Грушевський, М. Життя і творчість Т. Г. Шевченка. 1814–1838 [Текст] / М. Грушевський. – К., 1918. – 32 с. – (Шкільна бібліотека ім. Г. З. Грушевської, № 2).

¹⁶ Як-то: Юровський, Ю. Джузеппе Гарібальді (Як визволилася та стала самостійною Італія) [Текст] / Ю. Юровський. – К. : Всесвіт, 1919. – 32 с. – (Життя та діла великих людей).

¹⁷ Йі досі мають попит видання на кшталт художньо-документальних оповідей поляка Ю. Герлінгера «Незвичайні перипетії відкриттів і винаходів» (в Україні востаннє видані у перекладі Д. Андрухова (К., 2005)).

Розповіді про подвижницьке життя та самовіддану працю видатних учених-медиків світу, зокрема й українців, містяться також у збірці Ю. Чайковського «Розгадки таємниць людини: Від Гіппократа до сьогодення» (К., 2004). Біографічний матеріал довідкового характеру є у збірці Д. Степовика «Скарби України» (К., 1991), де йдеться про найвизначніші мистецькі скарби музеїв України (скіфську Пектораль, ікону Волинської Богоматері, твори Т. Шевченка, Т. Пати, І. Кавалерідзе, В. Городецького та ін.).

Окремим жанром науково-художньої біографіки для дітей є літературно-критичні нариси, присвячені одній із статей дитячої літератури чи літератури загалом та есе, створені одними дитячими письменниками про долю інших, зазвичай, їхніх друзів чи старших колег. Скажімо, розповідь Н. Забіли про О. Іваненко «Казки і життя Оксани Іваненко» (К., 1971) чи розвідка М. Томенка про його вчителя та друга Д. Білоуса «Дмитро Білоус» (К., 1988) [8].

Окремо слід виділити притаманні лише літературі для дітей збірники, героями яких є не видатні люди в дитинстві, а саме маленькі герої, чиє «доросле» майбутнє не відоме або неможливе (загинули). Йдеться, насамперед, про тематичні, широко знані за радянської доби ідеологічно витримані науково-художні видання, стилізовані під «дорослу» історичну біографістику, як-от: «Вічно живі» (К., 1966), «Піонери-герої» (К., 1974), «Діти-герої» (К., 1984) тощо. Усім цим виданням притаманні ті самі недоліки, що їх мали подібні видання для дорослих: незначна частка згадувань у них власне українських персонажів, відсутність національної складової в їх трактуванні, родова та етнічна «бездомність» героїв, котрі поза часом і простором визначаються лише і тільки як породження «радянського» буття. Та якщо «дорослі» персонажі змальовані на той час у певній динаміці пошуку себе, мають певне коріння та часову й просторову тяглість реального існування, то «діти-герої» постають «вроджено радянськими»: короткий відтинок їх життя від народження до (найчастіше) героїчної загибелі (подібно до канону святих у житійних текстах) не містить нічого, крім ідеологічно суттєвого.

Те саме можна сказати й про видання на кшталт книжки нарисів Я. Б. Давидзона «Орлята партизанских лесов» (К., 1984), котрі, хоч і мали єдиного автора, так само будувалися за означеним вище принципом.

Нині ми маємо зразки значно науково виваженіших добірок, присвячених долі дітей у переломні моменти історії України, як-то: художньо-історичний літопис П. Тронька про героїчну боротьбу української молоді на фронтах, у партизанських загонах і підпіллі в часи Другої світової війни «Навічно в пам'яті народній» (К., 1995); розділ Книги пам'яті України «Діти – жертви гітлерівського режиму» (К., 2000), присвячений дітям, депортованим до Німеччини, ув'язненим, знищеним у концтаборах; збірники документальних спогадів про події Другої світової війни дітей і молоді «Камінці на долоні» М. Говорушко (К., 2002); краєзнавчі нариси В. О. Петрович «Діти-герої Полтавського краю» (Полтава, 2008) та ін.

Серед довідкової літератури для дітей розрізняють енциклопедії, словники та календарі [18].

Енциклопедії, зокрема, були чи не першим різновидом видань для дітей, що поряд із навчальною літературою виокремився з «дорослої» літератури. Уже в кінці XVIII ст. на українських теренах поширення набув анонімний переклад російською та французькою чи німецькою мовами книжки Ж. А. С. Формея «Стислий виклад про всі науки для використання дітьми від шести до дванадцяти років» (1764), видрукований у Московському університеті. Книжка не лише містила значний масив цікавої дітям інформації (зокрема й біографічної), а й слугувала своєрідним підручником іноземної мови. Знали в Україні також енциклопедію для дошкільнят і молодших школярів «Світ відчутних речей у малюнках» Я. А. Коменського (1658), видруковану російською з паралельним перекладом на п'яти європейських мовах як «Світ у картинках» (1768). У 1913–1914 рр. знаний книговидавець І. Д. Ситін (1851–1934) видрукував переробку (зі вставками статей про Росію) англійського видання енциклопедії Артура Мі, до підготовки якої були залучені відомі вчені, зокрема Ю. І. Вагнер, С. О. Князьков, Н. А. Морозов та ін. Книжка була написана добірною, зрозумілою дітям мовою, добре видрукована, містила багато чорно-білих ілюстрацій і кольорові вклейки. У ній згадувалися окремі українські персоналії, але лише як знані російські діячі.

У радянські часи побачила світ перша вітчизняна «Дитяча енциклопедія» (1958–1962) у 10 томах для читачів середнього та молодшого шкільного віку, підготовлена Академією пе-

дагогічних наук СРСР, кожен том якої розповідав про окрему галузь знання. Згодом, у 1964–1969 рр. у видавництві «Просвещение» вийшло її друге перероблене видання в 12 томах, а в 1970 р. — книжка-доповнення до енциклопедії «Познание продолжается». Це видання містило низку згадок про українські персоналії, але всі вони були трактовані аналогічно до Великої радянської енциклопедії, хіба що з урахуванням вікових можливостей читача. В Україні буквальний переклад цього видання друкувало видавництво «Радянська школа». І це при тому, що в 1929 р. була підготовлена до друку самобутня «Українська дитяча енциклопедія» (котра, щоправда, так і не побачила світ) [56, с. 207], існувала тритомна «Українська загальна енциклопедія: Книга знання» (1930–1935), видана під редакцією І. Раковського Видавничим кооперативом «Рідна школа» саме для потреб шкільництва.

Сучасною спробою подібного всеохоплюючого видання можна вважати серію «Дитяча енциклопедія» харківського видавництва «Фоліо», в межах якої юний читач знайомиться з розмаїттям українського буття на тлі подібних явищ у світовому вимірі (вийшли друком томи: «Археологія» (Х., 2005), «Астрономія» (Х., 2005), «Інформатика» (Х., 2005), «Історія речей» (Х., 2005), «Музика» (Х., 2005), «Фізика» (Х., 2005), «Географія» (Х., 2006), «Видатні наукові відкриття» (Х., 2007) та ін.)). Зазвичай, кожна книга серії містить розділ «Видатні ...» (археологи, музиканти, фізики тощо), написаний із урахуванням сучасних поглядів і відомостей та з обов'язковою згадкою українських персоналій. Інколи вони винесені в окремий розділ¹⁸ або містяться не лише в розділі «Видатні...», а й в інших, тематично близьких розділах¹⁹. Є в серії також книжки, повністю присвячені Україні та українським достойникам, як то: «Україна» (2006), «Історія України» (2006), «Література України» (2006), «Українські традиції і звичаї» (2006). Водночас, у книгах серії, присвячених зарубіжним країнам («Дитяча енциклопедія. Країни світу»)²⁰ також міститься (хоч і незначна) інформація про українців, котрі так чи інакше були причетні до буття описуваної спільноти.

¹⁸ Скажімо, розділ «Українські музиканти» в томі «Музика» (Х., 2005).

¹⁹ Скажімо, розділ «Скарби України» в томі «Археологія» (Х., 2005).

²⁰ Зокрема: «Африка» (Х., 2006), «Європа» (Х., 2006), «Америка, Австралія, Океанія» (Х., 2006), «Азія» (Х., 2006).

Загалом, нині в Україні видається величезна кількість різноманітних енциклопедій і довідників, розрахованих на всі вікові категорії дітей-читачів, що тією чи іншою мірою містять персоналогічну інформацію, зазвичай запозичену з «дорослих» довідників та енциклопедій. Зокрема, біографічні довідки та окремі біографічні нариси містять енциклопедичні видання патріотичної скерованості на кшталт «Моя держава – Україна» Є. Білоусова (Дніпропетровськ, 2004), «Найцікавіше про Україну: у запитаннях і відповідях» (Х., 2007.), «Рідна країна моя – Україна» (Донецьк, 2006), «Моя Україна» М. Чугуєнко (Х., 2006) та ін. Є вони також у виданнях, присвячених науці та техніці. Скажімо, серія «Я пізнаю світ» київського видавництва «Школа» містить біографічні оповідання та біографічні довідки у книжках «Географія» (К., 2001), «Фізика» (К., 2002), «Медицина» (К., 2003) та ін. Та це, зазвичай, українізовані варіанти запозичених зразків і наведені в них персоналії мало стосуються власне України або висвітлені доволі скупо²¹.

Так само є персоналогічні відомості в книжках серії «Усе про все» цього самого видавництва та серії «ДАН (Дитяча Академія Наук)» київського видавництва «Факт». З видань останнього варто відзначити книжку Ю. Федоренко «Від Риму до Берестечка: Історії сторінки про героїв та їх вчинки» (К., 2001), що є спробою в доступний дітям спосіб розповісти про ключові персонажі української та світової історії.

Доволі цікаве щодо форми втілення видання, що містить як переказ кращих творів пригодницького жанру для дітей, так і енциклопедичні відомості щодо їх автора та часу, коли розгортаються події, створив видавничий дім «Фактор» (Харків) у серії «Laterna magica = Чарівний ліхтар. Бібліотека пригод для дітей». – (Бібліотека світової класики + Енциклопедія)». Кожна з книжок є не лише адаптованим для дитячого читання переказом світових бестселерів, а й тематичною енциклопедією певної доби та автора²².

Загалом, нині в Україні продукується така кількість найрізноманітніших видань енциклопедичного зразка для дітей,

²¹ Для прикладу: книжка «Космос» (К., 2000) містить персоналії П. Романа, Б. Тіхо, Д. Бруно, Ю. Гагаріна, Г. Галілея, М. Коперника, С. Корольова.

²² Скажімо, «Собор Паризької Богоматері» за романом В. Гюґо (Х., 2007), «Марія Стюарт» за мотивами роману С. Цвейґа (Х., 2007), «Звіробій» за мотивами роману Ф. Купера (Х., 2007) та ін.

що постало нагальне питання їх систематизації та критичного аналізу. Адже інколи не те що окремі книжки, цілі серії дублюють одна одну за назвами та змістом. І хоча це не стосується безпосередньо теми нашого дослідження, мусимо відзначити, що подальша доля енциклопедичної книжки для дітей в Україні потребує негайного державного втручання.

Щодо власне біографічних словників і довідників для дітей, то в Україні, на жаль, набули поширення лише видання на кшталт «Усі ...», що вивчаються в школі/класі», засновані на недбалих вибірках із підручкової та «дорослої» довідкової літератури.

До останнього часу серед біографічних довідників для дітей та шкільництва переважали радянські російські видання серії «Детская книга в школе»²³.

Останнім часом, спровоковані потребами шкільництва, почали з'являтися спершу в педагогічній пресі²⁴, а згодом — і в книжкових серіях педагогічних видавництв, біографічні довідники. Зокрема, привертає увагу посібник для вчителя початкових класів «Розповіді про письменників» (Т., 2003), укладений Я. Кодлюк²⁵. Витримавши три видання, він згодом переріс у довідник для вчителя початкових класів «120 розповідей про письменників» (К., 2006). Видання цікаве тим, що систематизувало в собі відомості не лише про загально визнаних класиків літератури, а й про менше знаних авторів, які писали чи нині пишуть для дітей. Відтак, поряд з іменами Б. Грінченка, А. Малишка, Є. Гуцала згадані А. Костецький, В. Чухліб, Г. Чубач та ін.

Ще одне видання довідкового характеру — посібник «Українські та зарубіжні письменники: розповіді про життя і творчість» (Т., 2007) містить біографічні відомості здебільшого про тих авторів, котрі ввійшли до шкільного курсу української та зарубіжної літератури. Відтак, розкриває творчі долі багатьох рідко згадуваних літературною критикою дитячих письменників, авторів «одного твору» тощо.

²³ На кшталт: Встречи с писателями [Текст] : пособие для учителя / сост. Н. Н. Светловская, О. В. Джежелей, Н. М. Дружинина. - М. : Просвещение, 1978. - 288 с.

²⁴ Зокрема, див.: Мірошниченко, Л. Ф. Портретна галерея письменників світової літератури [Текст] / Л. Ф. Мірошниченко // Заруб. літ-а в навч. закладах. - 1998. - № 5. - С. 12-14.

²⁵ Узвичаєно, що довідкові видання для вчителів автоматично входять у коло дитячого читання, оскільки потрапляють насамперед до шкільних і дитячих бібліотек, тематичних рекомендаційних списків тощо.

Надмірною, на нашу думку, широтою залучення, зокрема, й наших сучасників характеризується довідник «Усі письменники і народна творчість» (К., 2007–2008), теж здебільшого розрахований на використання в шкільництві. Скажімо, він містить персоналії С. Жадана, О. Забужко, Ю. Андруховича, Т. Прохаська та інших письменників, котрі заявили про себе впродовж останнього десятиліття чи двох, поряд із І. Котляревським, Т. Осьмачкою чи навіть С. Величком та І. Вишенським. І хоча довідник позиціонується як тематичний, така всеохопність, зокрема, щодо персоналій, чий доробок ще не є визначеним і належно оціненим, викликає сумнів. Водночас, як джерело відомостей про популярних нині та знаних колись українських письменників, він має право на існування.

Кажучи про календарі для дітей, слід зауважити, що вони відомі в Україні здавна й на початку ХХ ст. мали значне поширення²⁶. Та найбільшого розголосу набув свого часу, художній настільний календар «Дванадцять місяців» київського видавництва «Веселка», що містив біографічну інформацію у вигляді оповідань про цікаві епізоди з життя видатних людей і короткі белетризовані біографічні довідки щодо них. Упродовж усього свого існування видання вирізнялося виразною україноцентриською спрямованістю щодо персоніологічної інформації. Так, у календарі за 1993 р. [17] вміщено цікаві дитині, написані на основі новітніх досліджень розповіді про Алімпію, М. Березовського, Д. Братковського, С. Величка, В. Григоровича-Барського, К. Зіновієва, Іларіона, С. Климовського, С. Косова, І. Мазепу, В. Мономаха, Нестора, Д. Паломника, А. Печерського, Г. Сковороду та Т. Шевченка.

Щодо використання біографічної інформації у **виданнях для шкільного вжитку**, то в методичній науці лише з кінця ХІХ ст. почали порушувати питання вивчення біографії письменника в школі та відбору матеріалів, котрі при цьому можуть бути використані [38]. Цю проблему розробляли такі відомі вчені як В. Я. Стоюнін, В. І. Водовозов²⁷,

²⁶ До прикладу: Школяр : календарь для учнів на 1918 / 19 акад. рік. – К. : Відродження, 1918. – 64 с. : табл.

²⁷ **Водовозов Василий Иванович** (1825–1886) – російський педагог, перекладач. Укладач популярних книжок для дитячого читання та низки посібників (Русские писатели. 1800–1917 : биограф. словарь. – М. : Больш. рос. энцикл., 1992. – Т. 1. – С. 454–455).

В. П. Остроградський²⁸, А. Д. Альфьорова, А. Є. Грузинський²⁹, О. К. Дорошкевич³⁰ та ін. Безпосередньо про шляхи вивчення історико-біографічної прози на уроках літератури в школі писали згодом П. Г. Воробйов [13], І. С. Збарський, Т. Ф. Курдюмова, В. Г. Маранцман [29], Н. А. Попова [43] та ін.

В Україні проблема шкільної інтерпретації біографічного матеріалу теж науково осмислюється [10; 14] та широко дискутується, зокрема в педагогічній пресі. Йдеться, насамперед, про вивчення долі письменника у зв'язку з краєзнавством [40; 50; 54], іншими освітніми курсами [15], його творчістю [12], з'ясування філософсько-історичних [7; 41], екзистенційно-діалогічних [51], логічно-змістовних [41], системних [5; 44] підходів до вивчення біографії тощо. Останнім часом з'являються узагальнюючі проблемні роботи, що пропонують принципово нові напрями дослідження, види діяльності, типи матеріалів, які застосовуються на уроках літератури під час вивчення життєписів письменників [41]. Ключовою для більшості з них є теза про необхідність відмежовувати точний біографічний фактаж від суб'єктивної позиції того, хто створює біографію письменника. Відзначається також той факт, що вчителі на уроках вивчення біографії письменника зазвичай звертаються до літературознавчих досліджень, а не першоджерел чи історичних праць. «Такий підхід відбиває характерну для школи минулого тенденцію до підміни вивчення предмету літератури відомостями про неї» — зазна-

²⁸ **Острогорський Віктор Павлович** (1840–1902) — педагог і письменник. Співпрацював з Енциклопедичними словниками Лаврова і Толля. Великого поширення набули його популярні нариси про російських письменників (частина увійшла в кн. : «Двадцать биографий русских писателей» (1890, 17-е изд. — 1915); «Из мира великих преданий» (1883, 12-е изд. — 1911); «Биографии Пирогова и Ушинского» (1887, 3-е изд. — 1914) та ін.), педагогічні праці: «Беседы о преподавании словесности» (1885, 3-е изд. — 1904); «Русские писатели, как воспитательно-образовательный материал» (1883, 5-е изд. — 1901).

²⁹ **Грузинський Олексій Євгенович** (1858–1930) — педагог, історик літератури. Автор низки персоніологічних праць («Тихонравов в его отношениях к средней школе» (1894); «Народные певцы», «Фонвизин» и «Белинский» (1895); «Шейн» (1901); «Литературные Очерки» (1907)) та низки знаних видань: «Русские народные сказки Афанасьева» (1897); «Историко-литературная библиотека» (1909-12); «Библиотека европейских классиков» (Шекспир, Гомер, Байрон, Гёте).

³⁰ **Дорошкевич Олександр Костьович** (1889–1946) — український радянський літературознавець і педагог. Автор одного з перших радянських підручників «Українська література в школі (спроба методики)» (1921).

час В. В. Гладішев [14, с. 2]. Подібні тенденції відзначаються й щодо інших шкільних курсів, де, у зв'язку з людиноцентристською концепцією сучасної освіти, біографічні відомості стали посідати значно більше місце, ніж раніше³¹. Зрештою, питання вивчення долі митця в школі на сьогодні так ускладнилося, що потребує відповідної попередньої фахової підготовки від учителя, що спровокувала появу відповідних методик роботи зі студентами³².

Із погляду біографістики серед шкільних посібників нам цікаві насамперед літературні портрети, розраховані на школяра та учителя. Однією з перших в Україні на початку минулого століття з'явилася серія «Книга для вчителя» видавництва «Рідна школа», що заслуговує на окреме дослідження.

Нині привертає увагу серія видавництва «Веселка» «Урок літератури», до створення якої долучилися провідні літературознавці країни. Кожний із літературних портретів серії містить творчу біографію письменника, новий сучасний погляд на його долю та спонукальні мотиви творчості. Серед найплідніших авторів – Я. Гоян³³, Д. Затонський³⁴, Д. Наливайко³⁵, В. Панченко³⁶, В. Яременко³⁷. Також працювали в серії такі відомі автори як О. Алексєнко³⁸, Н. Білик³⁹,

³¹ Див., скажімо: Гапонова, С. В. Методика роботи з біографічним текстом на уроці англійської мови [Текст] / С. В. Гапонова // Інозем. мови. – 2005. – № 2. – 8–12; Благодир, Л. Біографії вчених як елемент історизму на уроках математики [Текст] / Л. Благодир, О. Лесик // Математ. в школі. – 2008. – № 9. – 55–56; № 10. – 54–55.

³² Див.: Сіробаба, М. Вивчення біографії письменника студентами-філологами педагогічного інституту на заняттях з історії української літератури [Текст] : зб. наук. праць / М. Сіробаба // Наук. записки / відп. ред. Г. Д. Ключек. – Кіровоград, 2002. – Вип. 47. – С. 259–264

³³ Підготував есе про Лесю Українку (2006), літературні портрети М. Черемшини (2004; 2007), М. Шашкевича (2007), Олесь Гончара (2007 та 2008), В. Стефаника (2008).

³⁴ Зокрема, кілька видань витримали літературознавче дослідження творчості В. Шекспіра (ост. вид. – 2008) та літературний портрет О. де Бальзака (ост. вид. – 2007).

³⁵ Підготував літературні портрети Г. Флобера (ост. вид. – 2007), Й. В. Гете (ост. вид. – 2007), літературознавче дослідження за Байроном (2006).

³⁶ Автор літературних портретів В. Винниченка (2003; 2008), диптиха про поезію Л. Костенко (2005; 2007), розвідки про шедеври української любовної лірики (2008).

³⁷ Підготував літературні портрети В. Симоненка (2003; 2005; 2007), О. Олесь (2008).

³⁸ Автор літературознавчого дослідження про Данте Аліг'єрі (2005; 2008).

³⁹ Автор літературознавчого дослідження про Вальтера Скотта (2006).

Т. Гундорова⁴⁰, Л. Куценко⁴¹, Р. Лубківський⁴², Н. Підпала⁴³, К. Шахова⁴⁴, В. Шевчук⁴⁵. У цій самій серії вийшли друком також цікаві біографам статті-роздуми щодо відомих історичних персонажів видатних людей сучасності, скажімо: Д. Павличка про І. Франка (2006) та Б.-І. Антонича (3-є вид. — 2008), С. Петлори про І. Франка (2006), І. Драча про автора та «Історію русів» загалом (2006) тощо.

Найрізноманітніші орієнтовані на шкільництво бібліотечки та серії з'явилися також у інших видавництвах столиці. Продувати їх взяли як новостворені (ТОВ «Редакція освітянських видань», «Шкільний світ» та ін.), так і знані, але непрофільні («Дніпро» та ін.) видавництва.

Низка подібних видань вийшла ледь не у всіх містах України, де є педагогічні вузи. Здебільшого ці посібники належать місцевим авторам, хоча серед останніх є й знані вчені та методисти, чий напрацювання набули широкого розголосу, як-от, книжки Г. Ключека чи Б. Степанишина. Варто відзначити серії «Зарубіжна література в школі» та «Уроки української літератури в школі», започатковані у Кам'янці-Подільському видавництвом «Абетка-Нова». Перша з названих серій⁴⁶ містить методично та науково грамотно дібрані матеріали до вивчення того чи іншого автора, зокрема, його біографію. Інша має вигляд книжки-переверта, коли під однією обкладинкою містяться дві книжки, об'єднані однією постаттю досліджуваного автора. Скажімо, з одного боку — система нестандартних уроків, а з іншого — лекційно-практична система⁴⁷.

⁴⁰ Автор літературного портрета І. Франка (2006).

⁴¹ Автор літературного портрета Є. Маланюка (2005; 2008).

⁴² Автор літературного портрета Д. Павличка (2004; 2008).

⁴³ Відомий педагог і громадський діяч уклала збірку матеріалів про свого чоловіка В. Підпалого, розраховану на школярів старшого шкільного віку (2006).

⁴⁴ Автор літературного портрета Ф. Шиллера (2004; 2007).

⁴⁵ Підготував літературознавче дослідження «Енеїди» І. Котляревського (2005; 2008).

⁴⁶ Зокрема, видано матеріали до вивчення: Г. Ібсена, Б. Шоу, Б. Брехта (2006), М. Метерлінка (2003), зарубіжної поезії другої половини XIX–XX ст. (2003).

⁴⁷ Див.: Демчук, О. В. Василь Андрійович Симоненко [Текст] : система нестандарт. уроків. / О. В. Демчук ; [ред. Н. Гусак]. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2004. – 60 с. : іл., табл. – (Уроки укр. літ. в шк.) та Колендзян, О. С. Шістдесятники. Василь Симоненко [Текст] : лекц.-практ. система. / О. С. Колендзян ; [ред. Н. Гусак]. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2004. – 40 с. : табл. – (Уроки укр. літ. в шк.).

Харківське видавництво «Ранок: Веста» видає серію планів-конспектів уроків «На допомогу вчителю», що також містять вказівки та стислі біографічні відомості про персоналії, котрі вивчаються в школі. Йдеться як про предметників-істориків⁴⁸, так і філологів⁴⁹. Так само в Харкові видається «Бібліотека журналу «Історія та правознавство» (видавнича група «Основа»), окремі випуски якої також містять вказівки до інтерпретації персоніологічної інформації на уроках історії [2].

В інших регіонах також з'явилися посібники щодо опрацювання біографічних відомостей у курсі історії [3], а також краєзнавства, котре здебільшого ґрунтується на дослідженнях просопографічної інформації [40; 50; 54]. Засновані на краєзнавчій тематиці посібники з'явилися зокрема у Чернівцях, де у серії «На допомогу вчителю» видруковано навчально-методичний посібник «Література рідного краю: 5–11 класи» (Чернівці, 2001), присвячений роботі з персоналіями «малої» батьківщини. Подібне видання, створене в Ужгороді, скероване не на учителя літератури, а на історика, але також містить чимало відомостей про видатних людей краю та методичні рекомендації щодо використання просопографічної інформації на уроках [50]. Здебільшого, джерельною базою подібних видань є краєзнавчий доробок місцевих публічних і дитячих бібліотек.

Окремо варто спинитися на серії посібників «На допомогу вчителю української літератури» тернопільського видавництва «Підручники & посібники», кожна книжка якої присвячена окремій персоналії та обов'язково містить розгорнуті біографічні відомості щодо неї та її творчої долі⁵⁰. Про специфіку використання біографії на уроці йдеться в книжці серії, що позиціонується як додаток до підручника 7 кла-

⁴⁸ До прикладу: Воропаєва, В. В. Всесвітня історія. Новітній період (1914–1939) [Текст] : 10 кл. : плани-конспекти уроків. / В. В. Воропаєва, М. В. Татаринів. – Х. : Ранок : Веста, 2003. – 238, [1] с.: іл., табл. – (На допомогу вчителю).

⁴⁹ До прикладу: Морозова, Л. Г. Українська література, 8 клас [Текст] : плани-конспекти уроків / Л. Г. Морозова. – Х. : Ранок, 2001. – 205 с. – (На допомогу вчителю).

⁵⁰ Зазвичай, це видання типу «Вивчення творчості... в школі». Вийшли книжки, присвячені: П. Грабовському (Б. Сося, 2000), І. Котляревському (Б. Степанишин, 2000), М. Кулішу (М. Кудрявцев, 2000), І. Франкові (О. Гаврилюк, 2001); Л. Костенко (Л. Овдійчук, 2002), В. Симоненку (Б. Сося, 2003), В. Барці (Т. Турута, 2004), М. Коцюбинському (Б. Сося, 2004), Т. Мельничуку (Г. Машталер, 2004) та ін.

су «Українська література (Вивчення елементів теорії літератури)» Р. Т. Гром'як (Т., 1998). Окремої розмови заслуговує також збірка «Вивчення біографії письменника в школі: (Конспекти нестандартних уроків)» (Т., 2008), укладена Л. М. Овдійчук, що витримала вже три перевидання. Він містить новітні за технологією викладу та цікаві щодо трактування творчої долі митця методичні прочитання біографій І. Квітки-Основ'яненка, М. Коцюбинського, М. Хвильового, Г. Сковороди, Б.-І. Антонича, О. Довженка, Л. Костенко, У. Самчука та І. Драча.

Щодо біографістики у сучасних підручниках, то вона існує у формі: стислих довідок (ПП, роки життя, портрет; визначення діяльності; цікаві факти з біографії); невеликих науково-популярних заміток чи оповідань, тематично пов'язаних із певним розділом підручника; розлогих розвідок про долю та творчість, зазвичай письменників та історичних діячів [31; 36].

Довгий час в Україні лише періодика, зокрема педагогічна, була чи не єдиним засобом (хоча й опосередкованого) донесення біографічної інформації до дітей. Насамперед ідеться про публікації, присвячені вивченню творчої долі письменників у школі. Процеси оновлення методологічних і методичних засад українського шкільництва сприяли тому, що інтерес до переосмислення відомих персоналій та осмислення нововведених спричинив справжній бум публікацій. Почали з'являтися тематичні числа часописів, присвячені окремій персоналії⁵¹ чи новітнім підходам до розуміння, трактування та донесення до учнів біографічної інформації. Так, часопис «Всесвітня література та культура в навчальних закладах України» (№ 4 за 2009 р.) присвятив номер з'ясуванню питань: «Вивчення біографії письменника в єдності з його творчістю» (Н. Волошина), «Філософсько-історичні підходи до вивчення біографії письменника» (Ю. Бондаренко), «Біографічні та автобіографічні твори на уроках літератури» (М. Толстенкова) та вмістив зразки сучасних типів уроків вивчення біографій письменника («на тлі доби», з використанням довідкових матеріалів, художніх і документальних фрагментів, «подорожі у часі та просторі», «усного журналу сторінками біографії», віртуальної екскурсії, ігрових методів, краєзнавства та ін.)

⁵¹ Скажімо, часопис «Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах» неодноразово готував подібні номери: № 1 за 2000 р. присвячено В. Винниченку; № 2 за 2000 р. — Лесі Українці тощо.

Чимало часописів створили власні бібліотечки, куди зазвичай потрапляє систематизована біобібліографічна інформація. Скажімо, «Видатні українські письменники. Цікавий довідник для вчителів і учнів 1–4 класів. А. А. Ємця та Є. М. Загуляєвої (Х., 2006), що містить відомості про письменників Слобожанщини, які писали для дітей. Цікаво, що укладачі включили до нього всіх авторів, які народилися на теренах історичної Слобожанщини, а не лише тієї її частини, що нині входить до складу України. Так само вони звернулися до творчості й тих, хто не писав власне для дітей, а ввійшов у дитяче читання завдяки шкільництву (Г. Сковорода, П. Грабовський).

Типовими біобібліографічними розвідками є статті, присвячені видатним ученим України та світу – біологам, хімікам, математикам, історикам, видрукувані в низці педагогічних часописів різного профілю, як-от: І. Горбачевському («Біологія і хімія в школі», 1999, № 4), М. Кравчуку («Математика в школі», 2002, № 5), В. Левицькому («Математика в школі», 1998, № 4), В. Липському («Біологія і хімія в школі», 1998, № 4), І. Огієнку («Українська мова та література», 1997, № 11, № 47), А. Окснеру («Все для вчителя», 2003, № 1–2), М. Остроградському («Математика в школі», 2001, № 4), І. Пулюю («Географія та основи економіки в школі», 2002, № 6), М. Холодному («Країна знань», 2003, № 1) та ін. Водночас, педагогічна періодика друкувала повноцінні біографічні довідники та тематичні розвідки за галузями знання. Скажімо: «Учені-біологи України» Е. Шухової («Біологія і хімія в школі», 1998, № 1), «Дослідження вищих рослин ученими Київського університету св. Володимира» Л. Остюк («Біологія і хімія в школі», 1999, № 5), «Видатні природодослідники – члени Наукового товариства ім. Т. Шевченка» О. Вадзюк («Біологія і хімія в школі», 1998, № 3) тощо.

Щодо форми подачі біографічних матеріалів, то цікавим видається досвід часопису «Розкажіть онуку», котрий видрукував серію добірок, присвячених знаковим українським письменникам. Інформація дібрана таким чином, щоб дорослий міг переказати її дитині, доповнивши власним ставленням чи переживаннями⁵². Подібну серію під спільним заголовком «Видатні українські письменники» має також видання «Дитячий садок».

⁵² Вийшли номери, присвячені Д. Білоусу (№ 2 за 1999 р.), М. Коцюбинському (№ 7–8 за 2001 р.) та ін.

На окрему увагу заслуговують видання бібліотек для дітей. Останні є на сьогодні значними інформаційними центрами України, що мають давні традиції створення, інтерпретування та поширення біографічної інформації шляхом укладання різноманітних біобібліографічних покажчиків, інформаційних списків тощо, створення електронних ресурсів, розрахованих як на дітей, так і на керівників дитячого читання [28]. Значного поширення набули такі види біобібліографічної продукції, як: пам'ятки для читачів, біобібліографічні довідки, біобібліографічні нариси, біобібліографічні розповіді, рекомендаційні бібліографічні покажчики-дайджести з тематичними біографічними розділами, бесіди про книги з біографічною інформацією, поданою шляхом аналізу художніх біографій митців, рекомендаційні бібліографічні покажчики, інформаційні тематичні бібліографічні списки, методичні поради щодо відзначення ювілейних дат, інформаційні списки літератури для організаторів дитячого читання та вчителів тощо [4].

Зазвичай, вміщена в них інформація ґрунтується на даних, вміщених у новітніх довідкових, навчальних і періодичних виданнях, або (щодо дитячих письменників, відомостей і досліджень, яких в Україні з'являється дуже мало) створюється безпосередньо бібліотечними працівниками на основі вивчення, систематизації та аналізу доступних їм фондів. Відтак, низка покажчиків, підготовлених центральними дитячими бібліотеками України, є на сьогодні почасти єдиним аналітичним джерелом біографічних відомостей щодо письменників і художників, які працюють в царині книговидання для дітей. Так, на окрему розмову заслуговує започаткована Національною бібліотекою України для дітей серія ґрунтовних, максимально вичерпних, суто наукових біобібліографічних нарисів «Дитячі письменники України», що є першою в історії України спробою систематичного наукового опрацювання творчої долі та доробку саме вітчизняних дитячих письменників. Перший випуск серії «Володимир Григорович Рутківський: «Яке то неймовірне щастя – бути просто людиною!» (К., 2009) містить: книгознавчу розвідку Н. П. Марченко про творчу долю письменника та визначальні риси творчості, розкриті на основі докладного наукового аналізу його доробку [35]; автобіографію письменника, створену ним саме для цього видання; основні дати життя і творчості. Бібліографічну

частину покажчика, підготовлену Н. О. Гаждан, склали розділи: «Окремі видання творів», «Публікації у збірниках та періодичній пресі», «В. Рутківський – журналіст, літературний критик, публіцист», «Переклади творів В. Рутківського», «В. Рутківський – перекладач», «В. Рутківський – упорядник і редактор», «Участь у літературному та громадському житті», «Література про В. Рутківського», «Web-бібліографія». Матеріали у розділах подано, в основному, за хронологією публікацій, а в межах року – за абеткою прізвищ авторів і назв творів. Рецензії на твори письменника розміщено безпосередньо після бібліографічного опису твору. Допоміжний апарат покажчика складається з: «Іменного покажчика», «Іменного покажчика художників-ілюстраторів», «Списку збірників, в яких вміщено твори В. Рутківського», «Списку періодичних видань, в яких надруковано твори В. Рутківського» та «Змісту». Як зазначає укладач: «Джерелами пошуку літератури для покажчика були Літописи книг, Літописи газетних статей, Літописи журнальних статей, Літописи рецензій за період 1959–2009 рр., каталоги і картотеки Національної бібліотеки України для дітей, Національної парламентської бібліотеки, бібліотеки Національної спілки письменників України, електронні ресурси, бібліографічні видання Одеської обласної бібліотеки для дітей ім. Н. К. Крупської, особистий архів В. Г. Рутківського» [11, с. 2].

Нині готується наступний випуск серії, присвячений В. Нестайку.

Окремої розмови заслуговують також нещодавно створені всеукраїнські періодичні видання для дитячих («Світ дитячих бібліотек») і шкільних («Шкільна бібліотека») бібліотек. Зокрема, часопис «Шкільна бібліотека» від самого початку з номера в номер вміщує: відривний «Календар бібліотекаря» (фото, стисла біографічна довідка), іконографічну інформацію про видатних письменників (фото, портрети, ілюстрації до творів) і розділ «Видатні українці» (фото, стислий біографічний нарис), що формуються на основі новітніх наукових досліджень.

Отже, нині в Україні біографічна інформація широко представлена в усіх різновидах книжкової продукції для дітей, зокрема у навчальній книжці. Вона складає відчутну частину фактичних знань, котрі свідомо чи підсвідомо засвоюються майбутніми громадянами держави та однозначно формують їх ціннісні орієнтири, а відтак, їхні майбутні життєві ви-

бори та пріоритети. На загал, у колі читання юних українців сьогодні з'явилося чимало нових видань, що на сучасному рівні наукового знання та з відповідних часові позицій розкривають перед дітьми постаті знаних і незнаних раніше вітчизняних достойників. Проте й досі добір персоналій і фактів їхнього життя та діяльності у виданнях для дітей залишається справою особистого вибору автора чи укладача й мало відповідає потребам сучасного українського суспільства та держави. Так само повністю залежною від особистісних чинників залишається й форма подачі цієї інформації для дітей. Навіть у межах шкільництва, що декларує нині людиноцентризм, а за своєю природою має бути регламентоване державними інтересами та вимогою науковості, біографічна інформація залишається належно науково та методично неопрацьованою, а, відтак, не реалізує закладений у ній особистісний потенціал.

Водночас, фактично будь-хто, торкаючись питань біографії вимушений рахуватися з її дихотомічністю, наявністю дорослого й дитинного як співмірних і взаємопов'язаних складових. Та якщо в просопографії, біографіці дитинство посідає відведене йому місце, то у власне біографістиці й досі розуміється як величина другого плану, «дожиття». Зазвичай увага акцентується лише на «важливих» відомостях про народження та навчання персони, а весь обшир біографічних документів щодо її дитинства й ранньої юності залишається поза фокусом наукового погляду. Натомість, саме тоді творився план побудови її біографії, було закладено фундамент, який згодом або успішно розбудовувався, або вимагав значних затрат на зруйнування та перебудову. Відтак, на суто прикладному рівні перед українською біографістикою в царині «дитячого» нам бачаться наступні завдання.

Насамперед слід визнати, що в Україні фактично відсутні академічні біографічні розвідки про письменників, які пишуть для дітей⁵³. І хоча існує низка регіональних біобібліографічних довідників⁵⁴, ми досі не маємо спеціального по-

⁵³ Хоча останнім часом з'явилися дисертаційні дослідження [6; 8; 24–26; 31; 42; 55], довідкові [11; 34;] та літературно-критичні видання [32; 35; 45].

⁵⁴ До прикладу: Літературна Харківщина [Текст] : довідник / за ред. М. Гетьманця. – Х. : Майдан, 1995. – 368 с.; 3-над Божої ріки [Текст] : літ. словник Вінниччини / А. М. Подолинний, Б. В. Хоменко та ін. – В., 1998. – 480 с.; Література Буковини, Галичини, Покуття [Текст] : хрестоматія : 5 кл. – Т., 1999. – 80 с.; Хало, О. І. Хрестоматія з літератури рідного краю [Текст] / О. І. Хало. – Лубни, 2000 та ін.

вноцінного словника. Так само обійдені біографістикою видатні книгознавці⁵⁵, критики, укладачі та видавці, що працювали й працюють у царині дитячої книги, ілюстратори книг для дітей, які зазвичай є не співавторами, а фактичними авторами книжки⁵⁶.

Відтак, розробка критеріїв добору (зважаючи на наявність діаспори, національних меншин, тих, хто писав іншими мовами; врахування перекладачів, що працювали в царині дитячої книжки та ілюстраторів, авторів науково-популярних книжок, видавців та книгознавців, методистів і укладачів), визначення джерел і поступовий збір інформації вже на часі⁵⁷.

Водночас, персоналії, об'єднані цариною книговидання для дітей, — надзвичайно цікаве та плідне поле біографічної діяльності! Лише у словнику «Советские детские писатели» [48] більше третини постатей — українські автори чи вихідці з України, котрі стали відомі на обширах СРСР як російські дитячі письменники чи перекладачі.

Так само актуальною є свідомою робота щодо створення єдиної науково обґрунтованої просоподевичної концепції життєпису, орієнтованого на користувача-дитину. Як засвідчують роботи російських колег [13; 29; 43], йдеться не лише про форму подачі матеріалу, а й про проблему відбору фактів, сприйнятних і цікавих у певному віці, розробку відповідних коментарів і довідкової інформації.

Як уже вказувалося, проблемою залишається також те, що біографістами й досі доволі побіжно фіксуються дитячі роки видатних людей, в інформації про які бачать здебільшого просопографічну вартість. Натомість, враження, знання, та що особливо важливо, ціннісні орієнтації, закладені в дитинстві, можуть бути інколи єдиним ключем до прочитання та розуміння людської долі, тих чи інших вікопомних учинків. Так, дворянсько-гімназійне коріння «неокласиків» мимоволі згодом виокремило їх із загалу не менше освічених, але зрослих на інших ціннісних пріоритетах (вихідці з родин священослужителів, різночинців) діячів української культури по-

⁵⁵ Нещодавно з'явилася чи не перша в Україні робота, присвячена саме видавцеві дитячої книжки Л. М. Кусій [26].

⁵⁶ У певних хронологічних межах про це йшлося в дисертаційному дослідженні: Н. П. Марченко [31].

⁵⁷ Хоча залишається проблема єдиних підходів до розуміння понять: «книга кола дитячого читання», «розвивальне видання», «навчальна / учбова книжка» тощо [39].

чатку ХХ ст. На жаль, саме про дитинство, зазвичай, залишається мало достовірної інформації, хоча вона складає вагомую частину автобіографій, спогадів, листування, знаходить відображення в документах, стосовних навчання особи, перебування в тих чи інших дитячих колективах і угрупованнях⁵⁸.

До джерел подібного типу варто також зарахувати автобіографічні художні твори, що увійшли в коло дитячого читання⁵⁹, оскільки дослідження доробку провідних дитячих письменників дають підстави твердити, що в основі їхньої творчості — художньо містифікована пам'ять дитинства, інколи більш точна й достовірною в описові ключових характеристик і подій, ніж епістолярій і мемуари. Відтак, науково доцільним видається зіставлення «пам'яті дитинства» в епістолярії та творчому доробку персони зі свідченнями інших джерел, а також виокремлення в особистий об'єкт вивчення «мемуарів дитинства»⁶⁰.

Так само потенційно науково плідним видається дослідження взаємин визначних осіб із власними дітьми та дітьми загалом. Оскільки щодо власних дітей людина в межах норми намагається бути в силу своїх можливостей дбайливою, то, незалежно від декларованих на загал позицій та ідеалів, вчить її та скеровує так, як насправді ціннісно зорієнтована. Скажімо, в родинях Грушевських, Огієнків, Франків, Косачів, Лисенків та ін. створювали посібники для навчання власних дітей, що відчутно різнилися від існуючих на той час. Щодо цього цікавими видаються також спогади батьків про дитинство власних дітей у порівнянні з їх пізнішими автобіографіями та навпаки.

У царині історії шкільництва перебуває тематика «педагогічні погляди та діяльність» персони. Йдеться не лише про тих, хто був пов'язаний із педагогікою безпосередньо⁶¹.

⁵⁸ В Україні є досвід публікації спогадів саме і лише про дитячі роки особи : збірка «Симон Петлюра в молодості» [47], спогади І. Зілинського «Моя наука в Перемиській гімназії» [23]; спогади учительки Ж. О. Жур про дитинство та юність Миколи Луківа [22], спогади про дитинство гумориста А. Гарматюка [37] тощо.

⁵⁹ Скажімо, «Дитинство» Ю. Смолича, «Зачарована Десна» О. Довженка, «Гуси-лебеді летять» М. Стельмаха, «Вогник далеко в степу» та «Климако» Гр. Тютюнника, «Потерчата» В. Рутківського та ін.

⁶⁰ Останнім часом набули значного поширення, оскільки зосереджені донедавна на «дорослій», «суспільно значимій» частині життя персони мемуаристика, позбавившись ідеологічної настанови, все більше схиляється до саморефлексії, з'ясування причин і шляхів доростання індивіда до «значимості», а відтак, дитинство посідає на її сторінках все більше місця.

⁶¹ Хоча й у даному випадку випускається з уваги, що, скажімо, «Істо-

Оскільки в часи розрухи (щодо України це ледь не весь історичний час!) саме педагогіка давала змогу вижити людині освіченій, то фактично всі видатні українці-гуманітарії й значна частина діячів науки й техніки, виробничників⁶² мали досвід викладацької /учительської/репетиторської діяльності, активно писали для шкільництва (інколи, то була єдина сфера оплачуваної наукової продукції) чи брали участь у його розбудові. Так, низку підручників підготували М. Грушевський⁶³, І. Крип'якевич⁶⁴, Г. Хоткевич⁶⁵, Д. Дорошенко⁶⁶, К. Стеценко [49], О. Кошиць і Д. Ревуцький⁶⁷ стояли біля витоків музичної освіти в загальноосвітніх закладах, а М. Бурачек і О. Судомора переймалися методикою та теорією ілюстрування дитячої книжки.

На жаль, і досі відомості про дотичну дитинству та дітям діяльність українських достойників поза історією педагогіки використовуються лише як цікавий просопографічний «штрих» біографії особи. Щодо багатьох ця сторона діяльності взагалі не наголошується. Фактично на межі наукового інтересу залишається діяльність українських достойників у царині науково-популярної та перекладної книжки для дітей⁶⁸ (скажімо, роди-

рія України-Русі» М. Аркаса (1908) писалася як книга для дітей (що й зумовило її структуру та форму викладу матеріалу), а Гр. Коваленко – автор не лише відомих «Оповідань із історії українського народу од найдавніших до нових часів» (К., 1912), а й значно впорядкованішого підручника «Оповідання з української історії. Підручник для молодших класів школи» (К., 1917).

⁶² На жаль, автор не знає жодної наукової роботи, присвяченої українським архітекторам, які проектували та споруджували школи, чи виробникам і конструкторам обладнання тощо.

⁶³ «Про старі часи на Україні. Для першого початку» (1917), «Історія України. Приладжено до програми вищих початкових шкіл і нижчих класів середніх» (1918), «Історичні твори Шевченка на лекціях історії» (1918), «Всесвітня історія : Приладжена до програми вищих початкових шкіл і нижчих класів середніх» (К., 1920), «Історія України : Приладжена до програми вищих початкових шкіл і нижчих класів серед.» (К., Відень, 1920).

⁶⁴ «Коротка історія України для початкових шкіл та 1-ї класи гімназії» (1918), «Оповідання з української історії для нижчих класів середніх шкіл та вчительських курсів» (1919).

⁶⁵ «Історія України для шкіл вищих початкових і середніх» (1918).

⁶⁶ «Курс історії України для вищих класів середніх шкіл» (1921).

⁶⁷ Вміщували ґрунтовні рецензії на музичні видання для дітей і посібники на допомогу вчителів на сторінках «Книгаря».

⁶⁸ Те саме стосується і перекладацької діяльності в царині видань для дітей (із англійської, французької, німецької, польської, чеської, іспанської, російської мов здебільшого українською (іноді – ідиш)) цілої низки нині забутих авторів.

ни Грінченків, Драгоманових, Косачів), видавнича, укладацька та редакторська діяльність у виданнях для дітей традиційно не занесених до кола «педагогів» осіб (скажімо, Ф. Вовка, Ю. Вирового, М. Яворницького, К. Стеценка та ін.)⁶⁹.

Підсумовуючи, маємо наголосити, що фактична наукова недослідженість даної царини, відсутність обґрунтованих, виважених, чітких критеріїв добору персоналій, методів і форм залучення до інформаційного поля дитини біографічної інформації призводять до відсутності в межах сучасного українського суспільства сталих, хронологічно тяглих ціннісно орієнтованих звичаєвих пантеонів, здатних його об'єднати.

Відтак, серед найближчих завдань української біографістики, поряд із традиційними напрямками наукового пошуку, своє місце має посісти наукове осмислення інтерпретації біографічної інформації суспільством (зокрема, в царині «дитячого» як природно підлеглого керованим змінам) та вироблення науково обґрунтованих алгоритмів її добору, дозування та трансформації відповідно (вікових, соціальних, фахових тощо) запитів.

1. Антонова, С. Г. Книга для детей : вопр. типологии и издания [Текст] : учеб. пособие / С. Г. Антонова ; Моск. гос. акад. печати. – М. : Мир кн., 1995. – 97 с. – Библиогр. : с. 96.
2. Баханов, К. О. Навчання історії в школі : інноваційні аспекти [Текст] / К. О. Баханов ; голов. ред. Н. І. Харківська. – Х. : Вид. група «Основа», 2005. – 125 с. табл. – (Б-ка журн. «Історія та правознавство»; Вип. 3 (15)).
3. Баханов, К. О. Традиції та інновації в навчанні історії в школі [Текст] : дидакт. слов.-довід. / К. О. Баханов. – Запоріжжя : Просвіта, 2002. – 107 с.
4. Бібліографічні посібники обласних бібліотек України для дітей (1945–2000 рр.) [Текст] : ретросп. наук.-допом. бібліогр. покажч. / Нац. б-ка України для дітей ; [упоряд. Н. О. Гажаман та ін. ; ред. Н. М. Скоморовська]. – К., 2006. – 64 с.
5. Богдан, Л. Системний підхід до вивчення біографії письменника на уроках зарубіжної літератури [Текст] / Л. Богдан // Всесвіт. л-ра в сер. навч. закладах України. – 2003. – № 3. – С. 45–46.
6. Бойцун, І. Є. Твори Є. Гуцала для дітей : проблеми художньої майстерності [Текст] : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01. / І. Є. Бойцун ; Запоріж. держ. ун-т. – Запоріжжя, 2000. – 20 с.

⁶⁹ Сюди само доречно віднести також діяльність учених щодо дослідження шкільної тематики в межах власних фахових зацікавлень і різноманітні дії (звернення, постанови, доповідні записки, спогади про відповідні вчинки) щодо законодавчого та ін. врегулювання освітньої сфери.

7. Бондаренко, Ю. Філософсько-історичні підходи до вивчення біографії письменника [Текст] / Ю. Бондаренко // Укр. л-ра в загальноосвіт. шк. – 2008. – № 12. – С. 17-19.
8. Братусь, І. В. Історико-біографічна проза Оксани Іваненко [Текст] : автореф. дис... канд. філол. наук : 10.01.01 / І. В. Братусь ; НАН України ; Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка. – К., 2001. – 19 с.
9. Вавілова, І. В. Дитяча література як засіб формування особистості дитини (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.) [Текст] : автореф. дис.... канд. пед. наук : 13.00.01. / І. В. Вавілова ; Харк. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Х., 2008. – 22 с.
10. Вивчення біографії письменника в школі [Текст] : конспекти нестандартн. уроків / [упоряд., передм. Л. М. Овдійчук]. – Т. : Підручники і посібники, 2008. – 95 с.
11. Володимир Григорович Рутківський. «Яке то неймовірне щастя – бути просто людиною!» [Текст] : біобібліогр. нарис / упоряд. Н. О. Гажаман ; вступ. ст. Н. П. Марченко. – К., 2009. – 78 с.
12. Волошина, Н. Й. Вивчення біографії письменника в єдності з його творчістю [Текст] / Н. Й. Волошина // Укр. л-ра в загальноосвітній шк. – 2003. – № 8.
13. Воробьев, П. Г. Пути активизации учебно-воспитательного процесса на уроках, посвященных изучению биографии писателей [Текст] / П. Г. Воробьев // Опыт совершенствования преподавания л-ры в старших классах ; под ред. В. В. Голубкова. – М. : Изд во АПН РСФСР, 1961. – С. 49-123.
14. Гладішев, В. В. Вивчення автобіографічних матеріалів у процесі вивчення життя і творчості письменника в курсі зарубіжної літератури (11 клас) [Текст] : автореф. дис... канд. пед. наук : 10.01.04. / В. В. Гладішев. – К., 1995. – 23 с.
15. Гордієнко, О. Міжпредметні зв'язки в процесі вивчення біографії письменників на уроках зарубіжної літератури [Текст] / О. Гордієнко // Заруб. л-ра в навч. закладах. – 2002. – № 3. – С. 8-11.
16. Горький, М. О. О детской литературе [Текст] / М. О. Горький. – М. : Детгиз, 1958.
17. Дванадцять місяців. 1993 [Текст] : настіл. кн.-календар / упоряд. М. Слабошпицький ; ред. Т. Г. Качалова ; мал. Л. М. Горошко, Є. О. Ільницького, Є. О. Криги та ін. – К. : Веселка, 1992. – 191 с. : іл.
18. Детская книга [Текст] : типология, традиции и современ. опыт изд. кн. для детей в РФ // Сб. примерных программ. Цикл общепрофессиональных дисциплин : специальность «Книгораспространение» / Моск. гос. ун-т печати. – М., 2001. – 148 с.
19. ДСТУ 29.6-2002. Видання для дітей. Поліграфічне виконання. Загальні технічні вимоги. – К. : Держкомінформ України, 2002. – 18 с.
20. Дяченко, Н. С. Формування системи рекомендаційних бібліографічних посібників для дітей в Україні [Текст] : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 07.00.08. / Н. С. Дяченко; Київ. держ. ун-т культури і мистецтв. – К., 1998. – 16 с.
21. Енциклопедія «Український космос» видавництва «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА» представляє здобутки у ракетно-космічній галузі вче-

- них українського походження [Електронний ресурс] // Всеукр. Прес-Центр. Новини дня. – Режим доступу : <http://presscenter.ukrinform.ua/news-23834.html?p=9>. – Назва з екрану.
22. Жур, Ж. О. Сади цвінуть [Текст] : розповідь учительки про дитинство та юність М. Луківа / Ж. О. Жур. – Вінниця : Книга-Вега, 2007. – 111 с. : іл., портр., фот.
 23. Зілинський, І. Моя наука в Перемиській гімназії [Текст] / І. Зілинський. – Перемишль : 3-й посіпш. друк. в Перемишлі, 1938. – 14 с. + 3 арк. з текстом. – Відбитка з «Пропамят. кн.» ювілею 50-ліття держ. гімн. з укр. мовою навчання в Перемишлі «Де срібнолентий Сян пливе».
 24. Іванюк, С. С. Украинская советская проза для детей. 1917–1941. Герой и концепция адресата [Текст] : автореф. дис. ... канд. фил. наук / С. С. Іванюк. – К., 1987. – 22 с.
 25. Корнєєва, Г. В. Українська дитяча книжка Східної Галичини: історико-книгознавчий аспект (друга половина XIX ст. – 1939 р.) [Текст] : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.08. / Г. В. Корнєєва; Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. – К., 2005. – 18 с.
 26. Кусий, Л. М. Михайло Таранько – редактор і видавець української періодики та книжкових серій для дітей і молоді (1919–1939 рр.) [Текст] : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.05. / Л. М. Кусий; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Ін-т журналістики. – К., 2009. – 18 с.
 27. Лисенко, О. М. Про Миколу Лисенка [Текст] : спогади сина / [літ. виклад Б. Хандроса; передм. М. Рильського]. – К. : Рад. письменник, 1957. – 153, [2] с.
 28. Любовець Н. І. Біографічні серії в контексті розвитку української біографічної традиції [Текст] / Н. І. Любовець // Укр. біографістика. – К., 2008. – Вип. 4. – С. 267–282.
 29. Марацман, В. Г. Биография писателя в системе эстетического воспитания школьников [Текст] / В. Г. Марацман. – Л., 1965. – 75 с.
 30. Марченко, Н. П. Архивний документ через возрастную стратификацию социальной истории [Текст] / Н. П. Марченко // Материалы междунар. науч. конф. «Историки и архивисты: сотрудничество в сохранении и познании прошлого в интересах настоящего и будущего». – М., 1997. – С. 146–148.
 31. Марченко, Н. П. Видання для дітей в Україні 1917–1923 рр. : історіографія, джерела, типологія [Текст] : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.08 / Н. П. Марченко; НАН України; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 1998. – 252 с. – Бібліогр. : с. 148–161.
 32. Марченко, Н. П. Є. Білоусов. «Лесина пісня» [Електронний ресурс] // Нац. б-ка України для дітей. – КЛЮЧ. – Режим доступу : <http://www.chl.kiev.ua/key/book.aspx?id=39>. – Назва з екрану.
 33. Марченко, Н. П. Не задля теоретичних абстракцій : до питання розрізнення понять «дитяча книга», «дитяча література» та «література про дітей та дитинство» [Текст] / Н. П. Марченко // Всесвітня л-ра в середніх навч. закладах України. – 1996. – № 11. – С. 3–5.
 34. Марченко, Н. П. Персоналогічна інформація на сайтах дитячих бібліотек [Текст] / Н. П. Марченко // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К., 2009. – Вип. 24. – С. 307–334.

35. *Марченко, Н. П.* Сила чистого голосу [Текст] / Н. П. Марченко // Володимир Григорович Рутківський. «Яке то неймовірне щастя – бути просто людиною!» : біобібліограф. нарис. – К., 2009. – 78 с. – С. 4–42.
36. *Марченко, Н. П.* Шукаємо Героя та Співрозмовника : просопографічний портрет особистості в контексті становлення книговидання для дітей в Україні [Текст] / Н. П. Марченко // Укр. мова й л-ра в серед. шк., гімназіях, ліцеях і колегіумах. – 2008. – № 11/12. – С. 106–123.
37. Миті життя гумориста і сатирика Анатолія Гарматюка : спогади А. П. Гарматюка про дитинство, витяги зі сторінок його щоденника, спогади друзів, колег та знайомих про нього [Текст] / [упоряд. Гарматюк Н. М.] – Вінниця : О. Власюк, 2008. – 447 с.
38. *Нілова, І. Д.* Художні компоненти структури навчальної книги як засіб розвитку пізнавального інтересу молодших школярів [Текст] : дис. ... канд. пед. наук : 07.00.08 / І. Д. Нілова; Київ. держ. ун-т культури і мистецтв. – К., 1997. – 212 с. – Бібліогр. : с. 184–204.
39. *Огар, Е. І.* Дитяча книга : проблеми видавничої підготовки [Текст] : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Е. І. Огар ; Укр. академія друкарства. – Л. : Аз-Арт, 2002. – 160 с.
40. *Оліфіренко, В. В.* Вивчення літератури рідного краю в школі [Текст] : [посібник з літ. рід. краю для вчителів і студентів] / В. В. Оліфіренко; Донец. регіон. лаб. підруч. та посібників. – Донецьк : Укр. культурол. центр, 1996. – 93 с.
41. *Островська, Г. О.* Логічно-змістовий аналіз проблеми вивчення біографічних відомостей про письменника та його творчості у шкільному курсі «Зарубіжна література» [Текст] / Г. О. Островська // Заруб. л-ра в шк. України. – 2009. – № 2. – С. 7–9.
42. *Папуша, О. М.* Наратив дитячої літератури : специфіка художнього дискурсу [Текст] : дис. ... канд. філол. наук : 10.01.06 / О. М. Папуша ; Тернопіль. держ. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. – Т., 2004.
43. *Попова, Н. А.* Формирование представлений об историко-биографической прозе у учащихся 5-9 классов [Текст] : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. / Н. А. Попова. – М., 2005. – 255 с.
44. *Приходько, О. Ю.* Вивчення української літератури в школі у контексті літератур західних і східних слов'ян [Текст] : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. / О. Ю. Приходько ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2000. – 20 с.
45. *Резник, О. В.* Профессия – детский писатель [Текст] : очерк творчества Евгения Белоусова / О. В. Резник ; фот. М. Горшков. – Д., ИМА-пресс, 2005. – 272 с.
46. *Рыбников, Н. А.* Биографии и их изучение [Текст] / Н. А. Рыбников. – М., 1920. – 48 с.
47. Симон Петлюра в молодості [Текст] : зб. споминів / під ред. А. Жука. – Л. : Хортиця, 1936. – 105, [2] с., [6] арк. іл.
48. Советские детские писатели [Текст] : биобібліогр. словарь (1917–1957) / сост. А. М. Витман, Л. Г. Оськаина. – М. : Дет. л-ра, 1961. – 430 с.

49. *Стеценко, К.* Українська пісня в народній школі [Текст] : докл. на з'їзді учителів нар. шк. Ямпол. повіту на Поділлі 25. IV. 1917 р. / К. Стеценко. – Вінниця : Нова друк. Пойлішера, 1917. – 8 с.
50. *Тарахонич, М. Ф.* Вивчення історії рідного краю в школі : уроки, тести, пошукова робота, кросворди, вікторини, ігри [Текст] : метод. посіб. / М. Ф. Тарахонич ; Закарпат. ін-т післядиплом. пед. освіти. – Ужгород : Ліра, 2008. – 175 с. : табл., іл.
51. *Токмань, Г.* Екзистенційно-діалогічні особливості вивчення біографії та стилю письменника [Текст] / Г. Токмань // Дивослово : укр. мова й л-ра в навч. закладах. – 2004. – № 5. – С. 6–9.
52. *Українець, Л. В.* Дитинство і дитячість у філософсько-антропологічному контексті [Текст] : дис. ... канд. філос. наук : 09.00.04. / Л. В. Українець ; Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Х., 2006.
53. *Франко, Т.* Про батька [Текст] : ст., спогади, розповіді і нариси / Т. Франко. – К. : Рад. письменник, 1956. – 225, [3] с.
54. *Фурсова, Л.* Вивчення біографії письменника-земляка на уроках літератури рідного краю [Текст] / Л. Фурсова // Укр. л-ра в загальноосвіт. шк. – 2004. – № 12. – С. 34–35.
55. *Чепурна, О. В.* Дискурс дитини у прозі українських письменників-шістдесятників (Гр. Тютюнник, В. Близнець, Є. Гуцало) [Текст] : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01. / О. В. Чепурна ; Кіровоград. держ. пед. ун-т ім. В. Винниченка. – Кіровоград, 2008. – 20 с.
56. *Черниш Н. І.* Енциклопедичне книговидання в контексті культурно-історичного розвитку українського суспільства [Текст] / Н. І. Черниш // Істор. наука : проблеми розвитку : матеріали Міжнар. наук. конф. (17–18 трав. 2002 р.). – Луганськ, 2002. – С. 212–215.
57. *Чишко, В. С.* Біографічна традиція та наукова біографія в історії і сучасності України [Текст] / В. С. Чишко ; НАН України ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського ; Ін-т біограф. досліджень. – К. : БМТ, 1996. – 239 с.

Марченко Н. П. Біографічна інформація у виданнях для дітей у контексті сучасних завдань біографістики.

Ключові слова: біографістика, персонологічна інформація, книговидання для дітей в Україні.

Оглянуто вітчизняний науковий доробок в гуманітарній царині щодо осмислення дитинства та дитини. Систематизовано та проаналізовано форми та способи відображення персонологічної інформації у художніх, пізнавальних, довідкових виданнях для дітей. З'ясовано, як персонологічна інформація розуміється в педагогічній науці та бібліотечній практиці, яким чином відображається у виданнях для шкільного вжитку.

Окреслено коло завдань біографістики щодо наукового осмислення цього соціо-культурного явища.

N. P. Marchenko. Biographic information in children publications in the context of modern tasks of biographistics.

Key words: biographistics, personal-logical information, book-production's for Ukrainian's childrens.

The national scientific work in humanities concerning interpretation of childhood and child is described. The work systematizes and analyses the forms and means of reflecting personal information in artistic, perceptual and reference literature for children. It is defined how personal information is seen in pedagogy and library practice and how it is reflected in school publications.

The work describes the main tasks of biographistics concerning scientific interpretation of this social and cultural phenomenon.

Марченко Н. П. Биографическая информация в изданиях для детей в контексте современных задач биографистики.

Ключевые слова: биографистика, персоналогическая информация, книгоиздание для детей в Украине.

Рассмотрены отечественные наработки в гуманитарной сфере в отношении осмысления детства. Систематизировано и проанализировано использование форм и способов отображения персоналогической информации в художественных, познавательных, справочных изданиях для детей. Также выяснено, как персоналогическая информация понимается в педагогической науке и библиотечном деле, каким образом отображается в изданиях для школьного употребления (учебники, пособия, профессиональная периодика).

Очерчен круг задач биографистики относительно научного осмысления этого социо-культурного явления.